

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY
ÚSTAV SLAVISTICKÝCH A VÝCHODOEVROPSKÝCH STUDIÍ

**LINGVO-STYLISTICKÝ ROZBOR
ROMÁNU „ZVEZDNYJ BILET“
V.P. AKSENOVA**

DIPLOMOVÁ PRÁCE
PRAHA, 2006

ZPRACOVALA: Anna Hrzalová
OBOR: Rusistika
VEDOUCÍ PRÁCE: PhDr. V. Lendělová, CSc.

Děkuji PhDr. Věře Lendělové, CSc. za vedení diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a použila jsem pouze uvedenou literaturu.

OBSAH

1. Úvod	6
2. Dělení jazyka	8
3. Charakteristika hovorové ruštiny	10
3.1 Vymezení pojmu hovorová ruština	10
3.2 Obecná charakteristika hovorové ruštiny	10
3.3 Lexika hovorové ruštiny	11
3.4 Morfologie hovorové ruštiny	12
3.5 Syntax hovorové ruštiny	15
4. Slang a jeho reflexe v umělecké literatuře	20
4.1 Pojetí termínu slang	20
4.2 Aspekty slangu	23
4.3 Přechod slangových výrazů do hovorového jazyka	25
4.4 Historie zkoumání slangu	26
4.5 Funkce a význam nenormativního jazyka v umělecké literatuře	28
5. Slang mládeže jako svébytná jazyková vrstva	30
5.1 Vymezení pojmu „slang mládeže“	30
5.2 Obecná charakteristika slangu mládeže	30
5.3 Lexika slangu mládeže	31
5.4 Morfologie slangu mládeže	32
5.5 Syntax slangu mládeže	33
5.6 Slovtvorba slangu mládeže	33
6. Hlavní rysy románu	41
6.1 Молодежная проза	41
6.2 Hovorovost a slangovost	42
6.3 Dialogičnost	43
6.4 Únik	43
7. Vyprávěč	48
8. Rozbor jazyka hlavních postav	60
8.1 Postava Dimy	60
8.2 Postava Viktora	62
8.3 Dima – Viktor	66
8.4 Postava Framy	68
9. Rytmika textu	71
9.1 Rytmická hra slov	71
10. Poetika a symbolika názvu	75
10.1 Význam slova „Звездный“	75
10.2 Звездный билет – Ticket to the stars – Lístek procviknutý hvězdami	78
10.3 Názvy částí románu	79

11. Amerikanismy v románu	82
12. Motiv neporozumění	83
13. Problémy překladů textu se slangovými výrazy	85
13.1 Volba jazykových prostředků a zastarávání překladu	85
13.2 Zachování míry expresivity	86
13.3 Jazykový charakter postav	87
14. Závěr	88
15. Bibliografie	90

LINGVO-STYLISTICKÝ ROZBOR ROMÁNU „ZVEZDNYJ BILET“ V.P. AKSENOVA

1. ÚVOD

Román V.P. Aksenova „Zvezdnyj bilet“ vyšel roku 1961. Způsobem, jenž byl v SSSR nezvyklý, v něm autor zobrazuje mládež šedesátých let, která odmítá sovětské stereotypy, zaujímá k nim protestní postoj, zajímá se o západní hudbu, literaturu, abstraktní umění apod. Román však především vyvolal rozruch svojí experimentátorskou formou, jazykem, kterým byl napsán. Aksenov v románu užívá hovorový jazyk a často i slang mládeže.

V dané práci bych se chtěla zaměřit právě na tuto stránku románu „Zvezdnyj bilet“, provést jeho lingvo-stylistickou analýzu obecně a dále se detailněji zaměřit na jazyk hlavních postav a jeho proměny. Domnívám se, že pouze na základě hloubkové analýzy výrazových prostředků je možné umělecký text pochopit. Podle I. R. Galperina (5) jsou v uměleckém textu obsaženy tři typy informace.

2. содержательно – фактуальная (= о чем и что говорится в тексте)
3. содержательно – концептуальная (о чем, что + как рассказывается это событие, с помощью каких средств и приемов оно передано)
4. содержательно – подтекстовая (о чем, что, как + зачем, с какой целью рассказывается это событие)

V rozboru románu „Zvezdnyj bilet“ budu brát v úvahu všechny tyto tři typy informace a pokusím se najít jejich vzájemnou souvislost.

První část této práce se bude věnovat teoretickému vymezení jednotlivých vrstev v jazyce, především s důrazem na hovorovou ruštinu a dále pak na slang obecně a jeho

konkrétní typ - slang mládeže. Vzhledem k tomu, že v románu „Zvezdnyj bilet“ jsou kromě slangových výrazů uplatňovány i výrazy hovorové ruštiny ve všech jazykových rovinách, zaměřím se na její specifické znaky a obecnou charakteristiku.

Pokusím se ukázat specifickou roli slangu mládeže v jazyce, představit jeho charakteristické rysy a funkce a z velkého množství definic tohoto fenoménu u různých lingvistů vymezím svoji definici slangu, tak jak jej chápu. Dále se zaměřím na slang a jeho reflexi v umělecké literatuře. Pozornost bych chtěla věnovat i funkci a významům nenormativního jazyka v literatuře.

Ve druhé části, se pokusím o lingvo-stylistickou analýzu románu „Zvezdnyj bilet“. Nejprve charakterizuji dílo z hlediska stylistického obecně, dále pak se zaměřím na jednotlivé postavy, u nichž bych chtěla podrobit analýze jejich jazyk a proměny, jimiž prochází, a to především v rovině lexikální a syntaktické.

V rámci obecné charakteristiky stylu díla se zaměřím i na jeho rytmiku a oblasti, které se promítají do jazyka románu, např. vliv dobové atmosféry na soudobý jazyk mládeže, hudba a její úloha v tomto románu, apod.

Pozornost budu věnovat i poetice a symbolice názvu románu, jakož i jeho jednotlivých částí. Také se zaměřím na problémy překladů textů, které obsahují slangové výrazy a pokusím se o analýzu některých motivů obsažených v románu.

1.část2. DĚLENÍ JAZYKA

Abychom byli schopni k definování „slangu“ dojít, je třeba ukázat jeho zasazení do jazyka v obecnějším měřítku.

Lexika bývá ze stylistického hlediska dělena na dvě široké skupiny:

1) Celonárodní slovní zásoba (76, str.93)

(v ruské tradici se používá termín *общеупотребительная лексика* nebo *общенародная лексика*, 6, str. 76)

Ke všeobecně užívané lexice patří slova a výrazy, jejichž užití není nijak ohraničeno. Jsou to slova známá všem rodilým mluvčím, užívaná v mluveném i psaném projevu. Není omezena ani sémanticky, slova jsou z nejrůznějších tematických oblastí. Tato lexika tvoří ustálený základ současné ruštiny. Můžeme ji rozdělit na slova stylisticky neutrální, která tvoří většinu ruské lexiky (např. *говорить, деньги* aj.), a slova, jež nelze používat ve všech stylech, slova stylisticky zabarvená. Jejich užití závisí na konkrétní situaci (např. *базарить, бабки* aj.). Tyto výrazy se odlišují od slov stylisticky neutrálních svou expresivitou čili emocionálním zabarvením. Hranice mezi všeobecně používanou slovní zásobou a slovní zásobou s omezeným užitím však není neprostupná, důkazem toho je, že během vývoje jazyka dochází k přechodům dialektismů mezi všeobecně užívaná slova.

2) Teritoriálně a sociálně omezená slovní zásoba (75, str.93-94)

(v ruské tradici se používá termín *лексика ограниченного употребления*, 6, str. 76)

Lexika s omezenou sférou užití je tvořena slovy a výrazy, jejichž použití je omezeno buď územně, v takovém případě se jedná o tzv. dialektismy, nebo sociálně, v tomto případě

mluvíme o tzv. profesionalismech, slangových výrazech a argotismech. Na rozdíl od profesionalismů jsou slangové výrazy a argotismy řazeny mezi nespisovné vrstvy jazyka.

Společným rysem všech jazykových vrstev počítaných mezi sociálně omezenou slovní zásobu je ohraničenost jejich sociálního základu: jsou to jazykové prostředky užívané pouze v rámci jednotlivých sociálních, profesionálních a věkových skupin.

3. CHARAKTERISTIKA HOVOROVÉ RUŠTINY

3.1 VYMEZENÍ POJMU HOVOROVÁ RUŠTINA

Kromě slangu se v díle Aksenova používá hovorová ruština. Jak uvádí E.A. Zemskaja, hovorový jazyk je sféra jazykové komunikace, pro níž je charakteristická ústní forma realizace, nenucenost, přirozenost, neoficiální vztahy mezi účastníky hovoru, nepřipravenost řeči, silná vázanost na vnějazykovou situaci. V hovorové řeči mají důležitou funkci neverbální způsoby komunikace, např. gesta. (9, str.11)

O.A. Laptěva k výše zmíněným znakům hovorové ruštiny přidává emocionálnost a ohraničenost každodenní sférou témat a situací. (13, str.6)

Podle V. P. Moskvina je hovorová ruština v širokém smyslu slova dělena na spisovnou a nespisovnou (prostorečije, slangy, dialekty). V úzkém slova smyslu bývá hovorová ruština označována jako nepřipravená řeč rodilých mluvčích. (40, str.37) Pokusím se proto v této kapitole uvést charakteristické znaky hovorové ruštiny, aby pak mohly být prakticky ukázány v druhé části této práce.

3.2 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA HOVOROVÉ RUŠTINY

Hovorový jazyk se vyznačuje několika charakteristickými rysy: nenuceností, neoficiálností, vázaností na danou situaci, převažující ústní formou, převahou dialogického žánru, aktivní rolí extralingvistických faktorů, snahou o jazykovou ekonomii na všech úrovních jazyka.

Z obsahového hlediska je typická také převaha konkrétního nad abstraktním. Obsahová nasycenost je přitom poměrně nízká, zatímco emocionální nasycenost je naopak vysoká. Výrazně se v hovorové řeči uplatňuje asociativní myšlení. Často v hovorovém projevu převládá komunikativní složka nad informativní.

3.3 LEXIKA HOVOROVÉ RUŠTINY

Pro hovorovou ruštinu je charakteristický nepoměr v zastoupení jednotlivých slovních druhů. Na rozdíl od spisovného jazyka se v hovorové ruštině užívá více zájmen. Užívají se nejen jako zástupci plnovýznamových slov, ale také ve své funkci deiktické, kdy propojují obsah výpovědi s nějakým elementem reálné situace – př. Надела другое пальто//А кошелек с деньгами и с *этими* оставила дома /о ключах/. Dále se užívají jako prostředek k zajištění syntaktické plynulosti výpovědi př. Марина ушла/пошла платить за газ/то-сё .

Rozšířené jsou v hovorové ruštině také částice a různá lexikálně vyprázdněná slova – незначительные слова (neboli семантически опустошенные слова či слова-заместители), ta mohou nahradit v řeči téměř jakékoli plnovýznamové slovo – např. дело, штука, вещь, история – Погода в апреле/капризное дело//. Častá jsou také citoslovce a slovesa napodobující zvuky (např. трах, фьють! Шу-шу-шу). Málo užívaná jsou naopak přídavná jména.

Obecným rysem hovorové lexiky je, že do sebe vstřebává výrazy ze všech vrstev jazyka. Tato různorodost je způsobena 1. tématickou šíří hovorové řeči, 2. nenuceností hovorové řeči, a také tím, že často může mít humorný tón, takže je v ní dovoleno užívat všechna slova včetně slov gramaticky chybných, dialektismů, archaismů aj.

Tématicky převažují v hovorové ruštině, stejně jako ve slangu mládeže, tzv. бытовизмы, tj. slova týkající se každodenního života.

Tak jako pro slang i pro celou hovorovou ruštinu platí vysoká polysémie a schopnost vyvíjet situační významy, tj. jeden výraz získává v závislosti na situaci různé významy.

Co se týče nominací hovorové řeči, projevuje se zde jazyková ekonomie. Nominace často neobsahují název předmětu nebo osoby, neboť tento název vyplývá ze situace.

Na lexikální úrovni se projevuje tendence k jazykové ekonomii i používáním zkrácených slov či slovních spojení, např. маршрутка (= маршрутное такси) (způsoby zkracování viz níže část o slovo tvorbě).

3.4 MORFOLOGIE HOVOROVÉ RUŠTINY

Morfologie hovorové ruštiny se liší od spisovného jazyka

1. gramatickými tvary: některé tvary v hovorovém jazyce chybí a naopak
2. specifickým kvantitativním poměrem druhů slov a slovních tvarů
3. specifickými funkcemi mnohých gramatických jednotek
4. výraznějšími rysy analytismu.

Důležitým slovním druhem v hovorovém jazyce jsou, jak jsem již uvedla, ZÁJMENA. Jejich použití v něm je mnohem častější. Důvodem je vázanost hovorového jazyka na konkrétní situaci, což vyvolává potřebu konkretizovat, ukazovat. Zájmena jako там, здесь, этот, это, он, она, такой se užívají k ukazování, odkazování. Např. (В магазине) Мы вот те возьмем.

Dále se zájmena v hovorové řeči užívají jako zdroj expresivity, přičemž mají nejen zastupující, ale i charakterizující funkci. Často se v této funkci užívá zájmeno такой.

Např. Такой вечер! Долго буду вспоминать.

Zájmena такой, этот aj. se často pojí s různými slovními tvary (obvykle s předložkou) a zdůrazňují jejich kvalitativně-charakterizující význam. Např: А: Еще там был Саша// Б: Какой? А: Ну такой/ в джинсах/ вытертых//

Kromě toho je v hovorovém jazyce velké množství nadbytečných zájmen, především to platí pro afektovanou řeč. Např. Он ей обещал/ что он напишет.

S výše zmíněnými funkcemi zájmen souvisí i postavení SUBSTANTIV v hovorovém jazyce. Podstatná jména se totiž v hovorové ruštině užívají méně než v jiných vrstvách jazyka,

neboť jsou často zastoupena zájmeny, anebo je není třeba vyslovovat vzhledem k tomu, že vyplývají ze situace. Nejčastěji se přitom v hovorovém jazyce podstatné jméno vyskytuje v 1. pádě, což se vysvětluje nepřipraveností hovorové řeči, která mívá za následek oslabení syntaktických konstrukcí v projevu a jejich nahrazení prostým kladením slov vedle sebe. V takových případech se obvykle užívá základní (slovníkový) tvar slov. Dále při hledání slov mluvčí také používá 1. pád. Příklad: Она английский учила/ а эта школа/ французский.

Pro podstatná jména v hovorovém jazyce je také charakteristický tvar vokativu, který se tvoří odtržením koncovky od jmen končících na –а /- я. Například: мам! Пап! Вань! Катюш!

Kromě toho se užívá zdvojený vokativ, například: мам –мама! nebo naopak мама-мам!

Ve skloňování se v hovorovém jazyce uplatňují dvě protichůdné tendence

1. tendence k pravidelnosti, tzn. že hovorový jazyk se snaží vyhnout všem gramatickým omezením a nepravidelnostem. Dochází tak například ke skloňování některých nesklonných slov, především abreviatur.

2. tendence k analytismu, což vyvolává nesklonnost některých skupin substantiv, především se jedná o některá vlastní jména - zeměpisné názvy a příjmení. Například: Ты с Черных знаком? Analytismus se projevuje i ve slovních spojeních, která se v hovorovém jazyce chovají jako jedno slovo a na rozdíl od jazyka kodifikovaného se v jazyce hovorovém skloňuje jen jejich poslední část. Například: с двадцать одним рублем в кармане místo с двадцатью одним рублем в кармане.

K verbalizaci dochází u častých slovních spojení, takže první část se nemění a skloňuje se pouze část druhá. Například: день рождения: Из-за день рождения не успел уроки выучить.

Také kategorie rodu má v hovorovém jazyce svá specifika, především se v hovorové ruštině častěji přechyluje než v jazyce kodifikovaném. Například: директор – директрисса, шеф –

шефиня. Nejčastěji se v hovorové ruštině používají vysoce produktivní sufixy s prvkem stylistické sníženosti: -ш(a), -их(a) a neutrální sufix -к(a).

V kategorii čísla se projevuje prvek, který z kodifikovaného jazyka neznáme. Jedná se o generalizující singulár užívaný ve smyslu nerozčleněného množství. Např. *Озурец* в этом году/ прелесть! Kromě toho je v hovorové ruštině skupina substantiv, která se obvykle užívají v množném čísle, přestože fakticky se jedná o číslo jednotné. Např. *полы, гости, экзамены*: Ты что? Полы моешь? У тебя когда экзамены? У нас сегодня гости (об одном госте).

Jak již bylo řečeno, ADJEKTIVA se v hovorovém jazyce nepoužívají příliš často. Důvodů je několik. Prvním z nich je, že hovorová řeč nahrazuje ve velkém množství podstatná jména zájmeny, která při sobě nemohou mít adjektiva ve funkci přívlastku. Navíc hovorovému jazyku není vůbec vlastní charakteristika předmětů přívlastkem. Přídavná jména vystupují v hovorovém jazyce častěji ve funkci predikátů než přívlastků. Např. *Встань! Пол же грязный!* (místo: *Встань с грязного пола!*). Adjektiva v roli predikátů jsou častěji užívána i proto, že mohou charakterizovat i podstatná jména i zájmena. K malé frekvenci užívání adjektiv přispívá i hovorová slovtvorba, konkrétně unverbizace slovních spojení, např. *дипломная работа > дмплом* a usečení (усечение), např. *интимный > интим*.

Ze SLOVESNÝCH tvarů se v hovorové ruštině nepoužívají přičestí činná, přičestí trpná přítomná a přechodníky. Ke specifikům hovorové ruštiny patří užívání minulého tvaru dokonavého slovesa ve významu času přítomného. Např. *Куда ты потащил ребенка?* (místo: *Куда ты тащишь ребенка?*). Typickým pro hovorovou ruštinu je také používání tvaru imperativu s osobními zájmeny. Např. *Перестань ты бояться// Люсь/ ты ходи в носках/ а то простудишься*.

PŘEDLOŽKY se v hovorovém jazyce užívají jen málo, je to spojeno s malým množstvím podstatných jmen v hovorové ruštině a tím, že se v ní užívá především 1. pád.

Ani SPOJKY se v hovorové ruštině příliš neužívají. V hovorovém jazyce se spíše užívají konstrukce bez spojek.

Naopak velice frekventované jsou v hovorové ruštině částice. Je to dáno dialogičností, expresivitou, nenuceností a nepřípraveností hovorové řeči. Vzhledem k nepřípravenosti hovorového projevu jsou částice potřebné k zaplnění pauz vzniklých hledáním slov. Nejčastěji se přitom v takových případech užívají ну а вот.

Zvláštní skupinou v hovorové ruštině jsou PREDIKATIVA, neměnná slova substantivního, zájmenného, příslovečného či citoslovečného původu, která plní funkci přísudku. Nejčastějšími predikativy jsou ничего (Погода сегодня ничего.), так себе (Погода сегодня так себе.).

V hovorovém jazyce se vyčleňuje ještě jedna skupina slov, tzv. RELATIVA (релятивы) (termín E.A. Zemské, 9, str.97). Tato slova mají společný význam reakce na něčí slova nebo na situaci. Patří mezi ně např. slova да, нет, конечно, ладно, хорошо, в том и дело, а как же aj. Mnohá z nich se vyznačují zvýšenou expresivitou, např. А: Замерз ты? Б: *Ничуть!*

Pro hovorovou ruštinu je typické, že se k těmto slovům pojí bezpřízvučné částice да а ну, např. да ладно, да конечно, ну ладно, ну конечно.

V hovorové ruštině se také často vyskytují slova napodobující zvuky (звукоподражания), některá z nich jsou odvozena od sloves (např. хлоп – хлопать), jiná ne (např. ля-ля – о болтовне, шу-шу – о секретах).

3.5 SYNTAX HOVOROVÉ RUŠTINY

Hovorová řeč je na rozdíl od normativní jen těžko rozčlenitelná na syntaktické jednotky. Hovorová syntax je silně vázána na situaci, díky čemuž vzniká velké množství konstrukcí, ve kterých není slovně vyjádřen nějaký větný člen, jenž je z gramatického nebo

syntaktického hlediska nutný. Vzhledem k tomu, že syntaktická valence není v takových případech realizována, mluví se o přítomnosti neverbálního členu. Jedná se o elipsu, která je projevem tendence k jazykové ekonomii. E.A. Zemskaja vyděluje 3 druhy elipsy:

1. kontextová elipsa – označuje vynechání členu věty, který je znám z kontextu. Daný člen do věty není třeba vložit, dokonce by to bylo proti jazykovým normám, neboť chybějící člen je zcela jednoznačně chápán podle kontextu. Např. Мальчику купил самокат, а девочке – куклу.

2. situační elipsa - označuje vynechání členu věty, který je pochopitelný z dané situace. Takové konstrukce jsou pochopitelné jen v konkrétní situaci, v jiných podmínkách získávají různé další významy. Např. Покажите мне красные.

Pro hovorovou řeč je přitom typická především elipsa situační. Existují dva typy situační elipsy:

- a) nerealizovaná přímá a obrácená valence (прямая/обратная): V prvním případě není realizována přímá valence řídicího slova, např. Намажь мне. Při nerealizované obrácené valenci jsou slovně vyjádřené jen členy závislé, člen řídicí vyjádřen není, např. Передай пожалуйста вон ту толстую. (např. толстую книгу – řídicí slovo tohoto slovního spojení, книга, není vyjádřeno, vyjádřen je pouze člen závislý, толстую.)
- b) Stacionární a nestacionární elipsa (стационарный/нестационарный): U prvního typu je syntaktická konstrukce spojena s určitým typem situace a je neměnná, proto je obvykle pochopitelná i bez kontextu, např. Два до Пскова. Три до Чернигова. Один до Еревана. V nestacionárních eliptických strukturách není elipsa spojená s celou konstrukcí, ale jen s minimální syntaktickou jednotkou – slovním spojením – přičemž jeden z jeho členů je vynechán (elipsa). Např. přídavné jméno bez substantiva: Покажите синие. Синие я возьму. А синих нет?

3. nulový predikát (nevyjádřený predikát) – chápání takových konstrukcí nezávisí zcela na situaci ani na kontextu, jsou to více či méně ustálené konstrukce. Např. Я в институт.; Он за хлебом.; Вы пешком?

Syntaktické spojení pomocí spojek je v hovorové řeči oslabeno, používá se především intonace a slovosled. Pomocí „trhaného“ slovosledu a intonací tvořeného aktuálního členění je možné zdůraznit potřebnou informaci. Např. *Красные мои* не знаешь где *туфли*? (ср. Не знаешь, где мои красные туфли?) Obecně se hovorový jazyk vyhýbá složitým spojkám i předložkám. Je-li spojka ve větě obsažena, bývá často funkčně oslabena, je možné ji vynechat a smysl konstrukce zůstane nezměněn, právě proto mohou spojky v hovorovém jazyce zaujímat nejslabší pozici – na konci věty. Např. Саша не мог приехать/ дождь *потому что*.

Hovorový jazyk má také svoje specifika týkající se slovosledu, především zde existuje vysoká variantnost ve slovosledu, která je samozřejmě spojena s extralingvistickými faktory působícími na hovorový jazyk (především se jedná o jeho nepřipravenost a spontánnost). Hlavní tendence projevující se v hovorovém slovosledu je snaha o prepozici syntaktických členů nesoucích nejdůležitější informaci. Začátek výpovědi tedy obsahuje informační jádro celé syntaktické jednotky. Např. *Старость* его меня пугает. (ср. Меня пугает его старость.)

Dalším typickým rysem hovorové ruštiny jsou, jak uvádí E. A. Zemskaja (9), dvě intonační centra (tzv. *двувершинность высказывания*). Výpověď jako intonačně rozčleněná jednotka obvykle sestává z dvou intonačních center, mezi nimiž se nachází intonačně oslabené části (tzv. *интонационные ямы*). Např. *Горячего* я хочу чаю выпить., *Три* осталось мне пришить *пуговицы*.

Princip asociativního spojování částí výpovědi (tj. že se výpověď staví po částech, porcích) vede k tomu, že se v hovorové ruštině často používá tzv. dodatek (прием добавления), který stojí až na úplném konci výpovědi. Přičemž dodatkem může být jakýkoliv větný člen. Např. Здесь твоя чистая рубашка/ которую я постирала// Ночная// Убери ее.

Také aktuální členění má svá specifika. Bývá vyjadřováno intonací. Réma se vyděluje logickým přízvukem. S tím je také spojen charakteristický slovosled hovorové ruštiny, réma bývá obvykle vydělováno na začátek výpovědi. Např. *Голос* мне ваш нравится (ср. Мне нравится ваш голос).

Dalším častým rysem hovorové syntaxe je opakování. Může se jednat buď o opakování téhož tvaru jednoho slova (např. бегу-бегу), opakování různých tvarů jednoho slova (např. бежать/ бегу, но...) nebo opakování různých slovních druhů se stejným slovním kořenem (např. ревя реветь). Konstrukce s opakováním se užívá jako expresivní prostředek či k aktualizaci některých částí výpovědi. Opakování se také často vyskytuje v emocionálních odprovdích, např. А: Это ваши сапоги? Б: *Мои-мои*.

Vzhledem k tomu, že hovorový jazyk se obvykle užívá v dialogu, je třeba znát i organizaci dialogu. V dialogu jsou obvykle rozlišovány dvě jednotky: replika-stimul a replika-reakce (termín E.A. Zemské, 9, str.175). Dialog se často skládá z otázky a odpovědi např. А: Когда ты едешь в Москву? Б: Через неделю. Odpověď je jasná, jen pokud známe otázku. Nicméně replika-stimul může být i oznamovací i tázací. Replika-reakce může být přitom zároveň stimul k další reakci.

Při tvorbě dialogu se v hovorové řeči často používají tzv. dialogická klišé, která ulehčují účastníkům rozhovoru jeho vedení. Pro strukturu dialogických klišé je typické používání opakování, částic (např. А: Катя завтра уезжает? Б: *Какое там* уезжает!) a citoslovcí. Nejtypičtější reakcí na otázku je zřejmě přeptání se (tzv. переспрос), při němž

ten, kdo odpovídá, opakuje slovo, v němž je podstata otázky – réma. Např. А: Ты завтра дома будешь? Б: *Завтра?* Еще точно не знаю.

4. SLANG A JEHO REFLEXE V UMĚLECKÉ LITERATUŘE

4.1 POJETÍ TERMÍNU SLANG

Uvést jednoznačnou definici slangu není snadné, neboť mezi odborníky nepanuje v otázce rozsahu a obsahu tohoto termínu shoda. Situace je ztížena i tím, že kromě termínu slang, který se používá především v české tradici, existuje ještě řada jiných označení této vrstvy jazyka, jejichž význam je více či méně synonymní. Jedná se o výrazy jako žargon, argot, hantýrka, společenská nářečí, pracovní mluva aj. (Termíny J. Hubáčka, 23, str.9) Zvláštní pozornost si zaslouží vymezení dvou termínů, které se často zaměňují a které se také zřejmě používají nejvíce. Jedná se o „slang“ a „žargon“. V současné ruské odborné literatuře nacházíme oba tyto výrazy a je tedy třeba blíže se s nimi seznámit.

Slovo "slang" pochází z angličtiny. Považuji tedy za nutné obrátit se ke kořenům tohoto termínu, abychom lépe určili jeho význam v současné ruské lingvistice.

V anglojazyčné kultuře je zvykem používat termín "slang" ve významu "nekodifikovaný jazyk". Etymologie slova "slang" není známa, pravděpodobně však pochází z anglického s'language (= něčí jazyk), objevily se ale i jiné teorie, podle nichž je původ tohoto slova v cikánštině, norštině či severoanglických dialektech. Poprvé byl tento termín zaznamenán r. 1750 ve významu "jazyk ulice". Dnes se ve slovnících setkáváme minimálně s dvěma základními definicemi slova "slang": 1) speciální jazyk skupin a subkultur společnosti,

2) lexika širokého užití určená pro neformální projevy.

Obvyklejším pojmem je v ruské lingvistice "žargon". Pochází z francouzského "jargon" a označuje vrstvu nespisovného jazyka. Jsou to výrazy a slova užívaná určitým okruhem lidí spojených zájmy, profesí, či sociálním postavením.

L. I. Skvorcov v Encyklopedii Russkij jazyk (hl.redaktor Ju. N. Karaulov) definuje žargon takto: "Жаргон - социальная разновидность речи, характеризующаяся, в отличие

от общенародного языка специфической (нередко экспрессивно переосмысленной) лексикой и фразеологией, а также особым использованием словообразовательных средств. Жаргон является принадлежностью относительно открытых социальных групп людей, объединенных общностью интересов, привычек, занятий, социального положения и т.п. (напр. жаргон моряков, летчиков, спортсменов, музыкантов, учащихся, актеров). В нестрого терминологическом смысле «жаргон» употребляется для обозначения искаженной, вульгарной, неправильной речи, но с пейоративной, уничижительной оценкой." (67, str. 129)

K této definici žargonu se také kloní V. M. Mokienko, T.G. Nikitina, autoři Большого словаря русского жаргона (68, str.7).

Můžeme se také setkat s termíny "интержаргон", "жаргонизированная лексика" a "междужаргонная лексика". Interžargon neboli mezizargonová lexika představuje vrstvu jazyka přijímající do sebe lexémy ztrácejících se žargonů a elementy žargonů profesionálních. Žargon je silně spjat s jazykem nevzdělané části obyvatelstva - „prostorečijem“, v některých případech je dokonce možné mluvit o lexice „žargono-prostorečné“. Tato slova jsou obvykle hrubá či familiární.

Podívejme se nyní na názory některých lingvistů: Ve slovníku lingvistických termínů, jehož autory jsou D. E. Rozental' a M. A. Telenkova, se setkáváme s následující definicí termínu: slang "слова и выражения, употребляемые лицами определенных профессий или социальных прослоек" (70, str. 287). V tomto pojetí se "slang" prakticky shoduje s ruským pojetím "žargonu". Irina Golubová ve své knize "Стилистика русского языка" (6, str. 82) ztotožňuje slang s žargonem mládeže (молодежный жаргон). Za významově totožné považují výrazy "žargon" a "slang" např. E. G. Borisova (2), A. N. Mazurova, L. A. Radzichovskij (31). V. A. Saljajev ve své stati (32) uvádí, že přestože termíny "slang" a "žargon" vystupují často jako synonyma, ve skutečnosti nejsou významově totožné, pro

jejich rozlišení je zásadním sociální kritérium. Slang se podle Saljajeva neřadí k sociálně a geograficky omezené lexice, vzniká v prostředí zástupců různých povolání, avšak žije již mimo hranice těchto povolání, a to v hovorové lexice. Slang nazývá vrstvou, která tvoří základ současného "prostorečija".

Z výše uvedeného lze vyvodit závěr, že termín "slang" existuje v ruské jazykovědě v následujících významech:

1. jako synonymum termínu "žargon",
2. jako synonymum termínu "žargon mládeže",
3. jako skupina hovorových výrazů původně pocházejících z žargonů, avšak později rozšířených do hovorové lexiky a prostorečija.

Poslední názor, prezentovaný ve stati V.A. Saljajeva (32) není příliš běžný, neboť slang bývá častěji považován za jazyk více či méně uzavřené skupiny.

Také v české lingvistice, jak uvádí J. Hubáček (23), je chápání pojmů "slang" a "žargon" poněkud rozkolísané. U českých jazykovědců se setkáme s následujícími termíny, označujícími dialekt určitých sociálních skupin,: nářečí sociální, společenská, speciální, vrstvová, zvláštní, vrstvová mluva, žargon, slang, argot, pracovní slang, profesionální slang, pracovní mluva, profesionální dialekt, stavovské jazyky aj. Tyto pojmy se různě kryjí, jsou u různých lingvistů více či méně synonymní. Obvykle jsou v české tradici výrazy "slang" a "žargon" vnímány jako synonyma. Avšak v českých lingvistických publikacích se můžeme setkat častěji s termínem "slang" než s termínem "žargon". V ruské jazykovědě, jak již bylo řečeno, má naopak větší tradici pojem "žargon".

Zvláštní pozornost je třeba věnovat i termínu „argot“ (v ruštině se setkáváme s pojmy феня, блатная музыка). Obvykle bývá definován jako řeč společenské spodiny a kriminálních živlů (zlodějů, vrahů, prostitutek apod.). Název "феня" však odkazuje i na jinou vrstvu uživatelů argotu - byl to jazyk starých podomních obchodníků a řemeslníků

v Rusku, tzv. "ofeňů" (офени). Z jejich argotu pak proniklo mnoho výrazů do argotu zlodějů a některé z nich dále do hovorového jazyka. Od ostatních typů slangu se tento liší především svou funkcí. Jeho hlavním úkolem je být nesrozumitelný pro většinu společnosti. Přesto dnes dochází k pronikání argotismů i do jiných sfér jazyka, např. do studentského slangu. Je však otázkou, zda je možné považovat takové „odtajněné“ argotismy ještě za argotismy, když již neplní svoji základní funkci.

Termín slang a jeho obsah, tak jak bude chápán v rámci této práce, nyní specifikuji: Slang je soubor speciálních výrazů spadajících do nespisovné vrstvy jazyka a užívaných určitou skupinou společnosti, jejíž členové mají společné zájmy, profesi či postavení ve společnosti, do slangových slov se však nepočítá příslušná profesní mluva skupiny. Slang je zcela závislý na normativním jazyce, vychází z jeho gramatiky, z jeho slovní zásoby.

4.2 ASPEKTY SLANGU

Hlavní jazykové aspekty slangu jsou nespisovnost, komunikativní funkce a vhodnost pro mluvené projevy. Kromě toho je důležitým aspektem snaha o pojmovou odlišnost a vyjadřování expresivity, také tyto vlastnosti slangu přispívají k tomu, že jeho hlavní využití je v ústním, a nikoli v písemném projevu.

Míra nespisovnosti se u jednotlivých slangových výrazů liší, což je dáno i častým přechodem slangových slov z jedné vrstvy jazyka do druhé.

Komunikativní funkčnost slangových výrazů je dána potřebou výstižně a stručně vyjádřit svůj postoj k něčemu. Působí zde jazyková ekonomie a zároveň hra s jazykem, která je základem tvorby nových slangových výrazů. To je možno doložit jednotlivými nejčastějšími typy tvoření slangových výrazů. Jsou to: univerbizace, odvozování, skládání, zkracování, přenesení slovního významu, fonetické mimikry, přejímání z cizích jazyků aj.

Způsoby tvorby slangových výrazů jsou v podstatě odrazem tvoření slov v normativním jazyce, neboť slang je tvořen na gramatickém základě normativního jazyka. Při tvorbě slangových výrazů (u některých slangů méně, u některých více) hraje však důležitější roli jazyková hra, humor a expresivita.

Ve srovnání se spisovným jazykem se slangová slova vyznačují menší smyslovou přesností. Svůj konkrétní význam získávají slangová pojmenování právě až v konkrétní jazykové situaci, kde se k upřesnění jejich smyslu užívají různá gesta, intonace apod. Většina z nich má několik významů, které jsou určovány konkrétním kontextem, např. slovo "наехать" může znamenat 1. придраться к кому-л., упрекнуть кого-л.; 2. начать драку с кем-л.; 3. совершить акт рэкета, шантажа и вымогательства в отношении кого-л. (67) (рэкет = vyděračská banda).

K mimojazykovým aspektům slangu patří určitá uzavřenost prostředí, věkové a sociální složení příslušníků daného prostředí.

Expresivita slangu

Slangové výrazy vznikají především jako snaha o expresivní vyjádření a mimo danou skupinu se neuplatňují vůbec nebo jen omezeně. Nositel slangu se vždy snaží emocionálněji vyjádřit svůj postoj k určité situaci, věci, jevu. Z toho také vyplývá jejich hlavní funkce - dát výrazu konotativní charakteristiku. Slangová pojmenování tedy zpravidla mají ekvivalenty ve spisovném jazyce. Užívají se především v ústním projevu, jejich sestava se však neustále mění, ve slangu rychleji než v jiných vrstvách jazyka slova zastarávají, mění svůj význam a objevují se slova nová. Vysvětluje se to tím, že při jejich dlouhodobém používání jejich expresivita mizí a vzhledem k tomu, že expresivita je jejich hlavní úlohou v jazyce, vede její ztráta k tomu, že se daný výraz přestane ve slangu užívat. Někdy zanikne úplně, jindy přejde do jiné vrstvy jazyka – nejčastěji do hovorové ruštiny.

4.3 PŘECHOD SLANGOVÝCH VÝRAZŮ DO HOVOROVÉHO JAZYKA

Hranice slangu nejsou nikdy pevně stanoveny, což způsobuje častý přechod slangových výrazů do hovorové ruštiny. Díky tomuto jevu vzniká velká rozkolísanost v určování jednotlivých výrazů ve slovnících. Obvykle jsou takto přejímány starší slangové výrazy, které ztratily svoji expresivitu a ve společnosti se již dostatečně rozšířily. Při tomto přechodu ztrácí slangový výraz svou výlučnost použití v rámci uzavřené skupiny nositelů jazyka.

Významnou úlohu v tomto procesu hrají tisk, rádio a televize. Slangová slova jsou v nich využívána stále více, což souvisí se zrušením cenzury a tím i uvolněním jazykové normy. Cílem může být přiblížit se potenciálnímu čtenáři nebo posluchači, tzn. použít výrazy jemu blízké. Nejvíce se tento příklad vztahuje samozřejmě na časopisy pro mládež, které se snaží orientovat na mladého čtenáře jak tématicky, tak jazykově. Z těchto tiskovin se však slangové výrazy dostávají i na stránky vážnějších periodik, někdy dokonce do vědecké literatury. Např. výraz "железо" ve významu "hardware" byl původně výlučně slangovým, postupně se však rozšířil až do profesionální lexiky. Dnes se s ním můžeme setkat v každém časopise věnujícím se výpočetní technice.

Druhým důvodem pro použití slangových výrazů v masmédiích je snaha o zpestření textu. Slangová slova se vyznačují zvýšenou expresivitou, jsou proto vhodným prostředkem pro zvýraznění celkově stylisticky neutrálního textu. V takových textech je počet slangových výrazů pochopitelně nesrovnatelně nižší než v textech, o kterých jsme mluvili v souvislosti s prvním případem.

Třetím důvodem užití slangových výrazů jsou případy, kdy pro daný výraz neexistuje odpovídající slovo ve stylisticky neutrální lexice. Takových případů je však poměrně málo.

4.5 HISTORIE ZKOUMÁNÍ SLANGŮ

Uvědomělé studium a dokumentování ruských nekodifikovaných vrstev jazyka začalo teprve v 19. století.

Poprvé byla hovorová lexika představena ve slovníku S. Mikuckého "Материалы для сравнительного и объяснительного словаря русского языка и других славянских наречий"(Санкт-Петербург, 1832) a samozřejmě ve slovníku V. Dalja "Толковый словарь великорусского языка" (1863-1866).

Na přelomu 19. a 20. století se zvedá zájem jak o profesionální žargony, tak i o jazyk kriminálních struktur. Jednou ze zajímavých prací z této oblasti je "Блатная музыка" V. Trachtěnerga (Sankt-Peterburg, 1908), obsahující na čtyři sta výrazů.

Velký rozvoj ve výzkumu různých vrstev ruského jazyka proběhl po revoluci r.1917. V roce 1918 byl založen Institut živého slova, který se zabýval otázkou sociální dialektologie. Ve 20.- 30. letech se objevily práce E. D. Polivanova, L. P. Jakubinského, B. A. Larina a jiných jazykovědců, kteří studovali slangy, argot atd. "Jazyk revoluce" byl někdy vnímán jako "revoluce jazyka", jazyk proletariátu označován za "jazyk budoucnosti", nebo naopak chápán jako ohrožení čistoty a kultury jazyka.

V sovětském období prošla ruština jistou byrokratizací a byla do značné míry sevřena cenzurou i samocenzurou. S trochou nadsázky lze v souvislosti s tímto obdobím hovořit o diglosii, tj. existenci dvou forem jazyka, rozdělených podle sfér jejich užívání. Vedle denně používaného ruského jazyka vznikl jakýsi jazyk oficiální, přeplněný výrazy z administrativního stylu. Oficiální jazyk se vyznačoval velkým množstvím ustálených frází a klišé. V sovětském období samozřejmě existovaly i jiné vrstvy jazyka, např. "prostorečije" (jazyk nevzdělaných vrstev obyvatelstva), slangy, apod. Avšak jednotlivé vrstvy se prolínaly mnohem méně, než jak to můžeme pozorovat dnes. Tyto vrstvy ruštiny byly poměrně přísně odděleny - v oficiálních proslovech a vystoupeních, v tisku, rádiu a televizi se užíval oficiální

jazyk, v neformálním projevu pak jazyk hovorový, spisovný, slang, "prostorečije" atd. - v závislosti na konkrétní situaci.

V Sovětském Svazu začal být zkoumán žargon kriminálních struktur, avšak především z kriminalistického, nikoliv lingvistického hlediska. Vzniklo tak mnoho slovníků určených pro kriminalistické účely.

Mnohé publikace byly věnovány pronikání argotu do jazyka mládeže. např. Копорский С, "Воровской жаргон в среде школьников", In: Вестник просвещения, 1927, No 1, с. 7-12; Рыбникова М., "Об искажении и огрубении речи учащихся" In: Родной язык в школе, 1927, No 1, с. 243-255, Поливанов Е., "О блатном языке учащихся и о "славянском" языке революции"(29), Стратен В., "Об арго и арготизмах", In: Русский язык в советской школе, 1923, No 5, с. 39-54.

Postoj filologů k tomuto jevu byl negativní.

V 60. - 70. letech se emocionální vztah k podobným jazykovým procesům ztrácí. Můžeme to pozorovat v pracích z té doby, např. Скворцов Л.И., "Об оценках языка молодежи (жаргон и языковая политика)" (45) Капанадзе Л.А., "Жаргон и модные слова" (39); Копыленко М., "О семантической природе молодежного жаргона" (28).

Pravý "boom" ve studiu snížených jazykových stylů nastal v období perestrojky. Byl to bezpochyby výsledek celkového uvolnění, občanské a jazykové svobody. Rychlé sociální proměny zapříčinily značné množství změn ve stylistice ústních i písemných jazykových projevů. Došlo k "expanzi" anglicismů a amerikanismů, k pronikání žargonových názvů a dokonce i argotismů do jazyka širší veřejnosti. V tisku a médiích začalo docházet k míšení stylů.

Od období perestrojky již bylo také možno věnovat se výzkumu tabuizované lexiky, slangu hippie, narkomanů a kriminálních živlů, aniž by to lingvisté museli odůvodňovat snahou o povznesení kultury jazyka.

Od konce 80. let, jak uvádí Mokienko a Nikitina (68), se v Rusku vydávají slovníky žargonu a nespisovné lexiky.

4.6 FUNKCE A VÝZNAM NENORMATIVNÍHO JAZYKA

V UMĚLECKÉ LITERATUŘE

Literární texty, přestože zachycují jen malou část živé hovorové řeči, dokazují existenci různých sociálních dialektů v různých kulturně-historických epochách. Přičemž právě ty texty, ve kterých jsou použity prvky snížených stylů, jsou nejbohatší, nejexpresivnější a tím také zajímavé i pro současného čtenáře. Z děl staré ruské literatury připomeňme jen dopisy Ivana Hrozného Andreji Kurbskému, demonstrující kontrast mezi oficiálním a hovorovým jazykem či "Исповедь" protopopa Avakuma, ve které se setkáváme dokonce s nadávkami, vulgarismy. V dílech autorů naturální školy se zas setkáváme se slangy rolníků, úředníků, řemeslníků apod. Tato a další díla jsou vzácná nejen svým věcným obsahem, ale i bohatým jazykem.

Nenormativní jazyk v umělecké literatuře může mít různé funkce. Vždy však vnáší do textu expresivitu. Zároveň přináší oživení, ozvláštňování vyprávění.

Vzhledem k neexistenci cenzury je slang v umělecké literatuře jakožto ozvláštňující prvek používán velice často. Slangová slova se vyznačují zvýšenou expresivitou, jsou proto vhodným prostředkem pro zvýraznění jinak stylisticky neutrálního textu. Především se používá nenormativní jazyk v kontrastu s jazykem spisovným (někdy až přehnaně oficiálním či knižním), kdy proti sobě stojí dvě osoby hovořící různými styly nebo když jedna osoba z nějakého důvodu kontrastně střídá styl své řeči.

Slang je samozřejmě využíván k zobrazení světa hrdinů daného díla, postavy jsou charakterizovány pomocí jazyka. V takových případech se autoři samozřejmě neomezují na využití slangové lexiky, ale uplatňují i hovorovou syntax, tj. hovorový slovosled, elipsy,

hovorové opakování apod., někteří autoři dokonce využívají fonetiku hovorové řeči (pomocí uvedení výslovnosti v závorkách apod.).

Zároveň se používáním slangu autor může přiblížit svému čtenáři, tzn. používat výrazy jemu blízké. Důležité je to např. v literatuře pro mládež apod.

Výše uvedené případy užívání nenormativního jazyka v literatuře se samozřejmě mohou překrývat a doplňovat. Zároveň mají slangové výrazy v každém konkrétním textu svoji určitou funkci, kterou spoluvytvářejí to které dílo.

Jazyk, kterým je dílo napsané, samozřejmě vždy určuje postavu vypravěče, v přímé řeči pak - i jiných postav. Styl jazyka jedné postavy se přitom může během textu měnit v závislosti na vývoji či momentálním stavu, úvahách atd. dané postavy.

Jak již bylo zmíněno, nenormativní lexika s sebou nese i hovorovou syntax (hovorový slovosled, elipsy, nezakončené věty, hovorové opakování, přeptávání – tzv. переспрос), nespisovnou morfologii (často se setkáváme s chybnými koncovkami, překrucováním především obtížných slov apod.), fonetiku a frazeologii, která je také v rámci slangů specifická.

5. SLANG MLÁDEŽE JAKO SVÉBYTNÁ JAZYKOVÁ VRSTVA

5.1 VYMEZENÍ POJMU SLANG MLÁDEŽE

Slang mládeže (молодежный жаргон) je bezpochyby svébytnou částí slangu a vrstvou jazyka obecně. Než se pokusíme o stručnou charakteristiku tohoto slangu, zastavíme se u samotné terminologie, jejíž vymezení je základem další práce s tímto tématem. Zatímco v ruské tradici se setkáváme s pojmem молодежный жаргон, který do sebe zahrnuje студенческий жаргон, v české stylistice se pojem „slang mládeže“ nepoužívá. Užívá se pouze „studentský slang“, což je ovšem termín poněkud omezující, neboť nepojímá mládež, která nestuduje. Z tohoto důvodu budeme používat termín „slang mládeže“ jako překlad ruského pojmu молодежный жаргон.

5.2 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA SLANGU MLÁDEŽE

Slang mládeže je jedním z nejzajímavějších lingvistických fenoménů. Jeho převážná část je tvořena studentským slangem. Pro svoji bohatost a svébytnost bývá označován jazykem v jazyce či subjazykem (termín J. S. Skrebněva, 44). Stejně jako všechny sociální dialekty je i studentský slang tvořen na fonetickém a gramatickém základě spisovného a všeobecně užívaného hovorového jazyka.

Prvním ruským dokumentem, kde je tento subjazyk doložen, jsou "Очерки бурсы" N. G. Pomjalovského, které popisují život a zvyky Petrohradského duchovního semináře poloviny 19. století. Polivanov vzpomíná, že v letech jeho studia, tj. počátkem 20. století, on a jeho spolužáci používali různé specifické výrazy: "...нам во втором, третьем классе, напр. в голову не приходило употребить в разговоре между собой слово *угостить*: оно регулярно заменялось через *фундовать*, *зафундовать*, вместо *предприятие* или *задуманый план* всегда говорилось *фидуция*, совершенно не употреблялось и слово

товарищ, надо было сказать *кулей*, *хороший товарищ* - *штрам кулей*, и т.д. и т.д." (30, str. 161)

Ústní projevy mládeže, včetně slangu studentů, můžeme chápat jako neustálý proces slovo tvorby, v jehož základě leží princip jazykové hry, neboť pro mladého člověka není důležité jen to, co říká, ale také, jak to říká. Pro slang mladých tedy platí, že převažuje funkce konotativní nad denotativní.

Slangová pojmenování mládeže označují prakticky jevy a předměty ze všech oblastí, lze jimi popsat nejrůznější situace, přičemž slangový výraz vzniká zpravidla jako výsledek nějakého emocionálního postoje mluvčího k dané věci, jevu či situaci.

Obecně lze říci, že slang mládeže vzniká a užívá se především v městském prostředí, a to především v univerzitních městech. Z toho vyplývá, že ruský studentský slang je nejrozvinutější především v Moskvě a Petrohradě, kde jsou největší ruské univerzity a největší koncentrace vysokých i jiných škol. Zároveň je nutné poznamenat, že je možné jej užívat jen v neformálních hovorech mezi členy skupiny jeho uživatelů. Má poměrně jasné hranice adekvátnosti upotřebení. Právě proto vyvolává jeho použití v masmédiích rozporuplné reakce.

5.3 LEXIKA SLANGU MLÁDEŽE

Tak jako pro každý subjazyk je i pro slang mládeže charakteristická jistá neurčitost jeho hranic. Lexikálně vyčlenit tento slang je možné jen teoreticky. Výrazným rysem slangu mládeže je především jeho schopnost vstřebávat do sebe výrazy ze všech vrstev jazyka. Mnohá jeho slova tedy pocházejí z argotu, profesionalismů či hovorové ruštiny.

Od ostatních slangů se slang mládeže odlišuje nejen tím, že slouží ke komunikaci mezi mladými lidmi, některé výrazy týkající se např. studia mohou být pro nezasvěcené často nesrozumitelné, liší se také svými rozměry. Slang mládeže je na rozdíl od ostatních slangů

lexikálně velice širokou vrstvou jazyka, různé profesionální slangy se totiž omezují pouze na slova týkající se dané profese, ale slang mládeže obsahuje výrazy z nejrůznějších tématických sfér, spojených nějak se životem mladých lidí. Hlavní tématickou skupinou jsou tzv. **БЫТОВИЗМЫ**.

Jako další odlišující rys slangu mládeže můžeme označit poměrně velké množství vulgarismů, amerikanismů, okazionalismů a velmi rychle se měnící slovní zásobu - zastarávání slov, rychlou tvorbu neologismů apod.

Vzhledem k tomu, že cílem slangu mládeže je něco výrazněji pojmenovat, převládají mezi slangovými slovy podstatná jména. Poměrně velké zastoupení mají ve slangu mládeže i slovesa, méně častá jsou však jména přídavná. Ostatní slovní druhy nejsou ve slangu mládeže téměř zastoupeny.

5.4 MORFOLOGIE SLANGU MLÁDEŽE

Morfologie výrazů ze slangu mládeže je založena na normativní morfologii ruštiny, přesto však má svá specifika, jimiž jsou některé afixy užívané ve slangu a jen zřídka se vyskytující nebo vůbec nepoužívané v normativním jazyce. Jedná se o různé expresivní afixy. V obecném slangu např. chybí tvorba sloves na -ать, která je v slangu mládeže rozšířená (např. аскать= prosit, z angl. to ask=prosit). Chybí také umělé sufixy -фан (např. куртка> курфан), -бан (např. друг> дружбан), -дель (např. череп> черепушдель = hlava) typické pro slang mládeže.

O dalších morfologických specifitách se zmíním v části věnované slovo tvorbě ve slangu mládeže.

5.5 SYNTAX SLANGU MLÁDEŽE

Samostatná syntax slangu mládeže v podstatě neexistuje, stavba věty při slangových hovorech vychází ze syntaxe hovorové ruštiny, které byla věnována kapitola výše.

5.6 SLOVOTVORBA SLANGU MLÁDEŽE

Tvorba slangových výrazů je ovlivněna neoficiálností a expresivitou slangu. Slangová slovtvorba není vázána gramatickými pravidly platícími v normativním jazyce, což přispívá k individuálnímu a expresivnímu tvoření slov. Mnohá slova vznikají jako okazionalizmy. Hlavními tendencemi ve slangové slovtvorbě jsou jazyková hra a jazyková ekonomie.

Způsoby vzniku slangových výrazů:

1) Jedním z produktivních způsobů je **přejímání slov z cizích jazyků**, především pak z angličtiny. Tento způsob je spojen s automatickou rusifikací přejímaného slova, cizí výraz se ihned přizpůsobuje fonetickému i gramatickému systému ruštiny. V důsledku toho se daný slangový výraz začíná skloňovat či časovat. např. "герла" = dívka (z angl. girl = dívka), род. п. герлы, дат. п. герле atd.; "тича" = učitelka (z angl. teacher = učitel/-ka), род. п. тичи, дат. п. тиче atd. Jako příklad slovesa můžeme uvést žargonový výraz "дринкать" = pít alkoholické nápoje (z angl. to drink = pít), я дринкаю, ты дринкаешь atd.

Také se ihned aktivuje mechanismus derivace, takže z jednoho přejatého slova rychle vzniká hnízdo dalších, od původního odvozených. např.:

герла>герлёный, герлула, герловый.

дринк = alkoholické nápoje>дринкач, дринкер, дринк-команда, дринкать,

дринчать, выдринкать, задринчить, удринчатся, надринчатся, дринкованный,

дринканутый.

Zajímavé je, že některá původně cizí slova se již v ruštině dávno asimilovala a dnes jsou přejímána znovu, avšak s jiným významem a s touto novou sémantickou náplní tvoří deriváty. Např. рекорд = gramofonová deska > рекордовый = spojený s deskou

митинг = schůzka > смитингнуться = sejít se, dát si sraz

спич = rozhovor > спикать = povídat

Nabízí se otázka, proč jsou v ruském studentském slangu amerikanismy a anglicismy tak rozšířené a oblíbené. Souvisí to samozřejmě se záplavou amerických produktů (vč. produktů filmového a hudebního průmyslu, které silně ovlivňují mládež) a určitou módou mezi mládeží spojenou s Amerikou a Západem vůbec. Nezřídka se tak setkáváme s tím, že mládež prokládá svůj projev anglickými slovy či celými frázemi. V současné době jsou jedním z výrazných zdrojů anglicismů v současném ruském studentském slangu počítačové hry a výpočetní technika obecně. Z této oblasti vznikla slova jako думер = člověk, hrající hru Doom, квакать = hrát hru Quake apod. Vzhledem k tomu, že je to tématická oblast v současné době velice aktuální a produktivní, neboť právě z ní se do ruského slangu dostává v posledních letech snad největší množství amerikanismů, rozhodla jsem se tento bod diplomové práce (tj. anglicismy/americanismy v slangu) věnovat právě jí. Proto se při uvádění příkladů anglicismů/americanismů zaměřím především na výrazy z oblasti počítačů. Slangové výrazy z oblasti počítačů lze řadit k výrazům studentského slangu, neboť je to právě mládež, především vysokoškolští studenti, kteří se nejvíce orientují v této problematice a pracují v oblastech spojených s výpočetní technikou. Právě studenti tedy používají a vytvářejí tzv. "компьютерный жаргон".

Americanismy se do studentského slangu dostávají různými způsoby:

a) Přejetí celého slova - V takovém případě je slovo přejato celé i se svou výslovností, svým pravopisem i významem. Jak jsme však již uvedli, tato slova se velice brzy asimilují. Přizpůsobuje se samozřejmě především výslovnost. Často vzniká ruská podoba výpůjčky

v důsledku nesprávné anglické výslovnosti; touto cestou např. vznikl slangový výraz меcсар (z angl. message = vzkaz). Někdy dochází při přenosu anglického slova do ruštiny ke změně přízvuku. Některé slangové přejaté výrazy mají v ruštině více variant, např. кейборд, кеборд, киборд (z angl. keyboard = klávesnice).

Všeobecně platí, že slova, jež jsou ve výchozím jazyku, tj. v angličtině, zcela stylisticky neutrální, získávají v ruském studentském slangu žertovné, ironické či jiné zabarvení.

b) Přejetí základu slova - Slova patřící do této skupiny vznikají tím, že se k původnímu anglickému základu slova přidají slovotvorné modely ruštiny. Jsou to především sufify typické pro zdobněliny substantiv: -ик, -к(а), -юк, např. дискетник (z angl. disk drive = disketová jednotka), мануалка (z angl. user manual = návod pro uživatele), ромка (z angl. ROM = ROM, paměť určená pouze pro čtení), сидиромка (z angl. CD ROM = CD ROM), писюк (z angl. PC), сидюк (z angl. CD ROM)

Vzhledem k tomu, že výchozí jazyk (angličtina) je jazyk analytický a přejímající jazyk (ruština) je jazyk syntetický, přidávají se k přejatým slovům koncovky.

Např. кликать (z angl. to click = klikat, kliknout), чатиться (z angl. to chat = povídat si, povídat si na chatu).

V důsledku tendence zkracovat dlouhé výrazy a slovní spojení, což je pro slang typické, dochází k tzv. univerbizaci, tj. záměně slovního spojení jednoslovným pojmenováním. Např. стратегия (z angl. strategic game = strategická hra).

c) Překlad - Lexika studentského slangu je z velké části tvořena překlady anglických slov. Jedná se zpravidla o překlad pomocí již existujících ruských slov, která ovšem v tomto překladu získávají nový, stylisticky snížený význam. Např. пинать (сов. вид пнуть) = instalovat do počítače nějaký program (z angl. to boot = zavádět, zavést, ale také kopat, kopnout – odtud ruský slangový výraz).

d) Překlad na základě metafor - Při přejímání cizích slov je často zapojováno asociativní myšlení, v důsledku čehož vznikají překlady založené na metafoře.

Např. блин (disk = disk)

e) Fonetické mimikry (podrobněji o tomto termínu viz dále) - Tato metoda je založena na zvukové podobnosti ruských spisovných slov a anglických výrazů, které ovšem nemají shodnou sémantiku. Např. E-mail >мыло, button >батон. Slovo proniklé do slangu získává zcela nový význam, který není nijak spojen s jeho původním významem ve spisovném ruském jazyce.

Můžeme rozlišit dva případy fonetického mimikry: s anglickým slovem může být podobně znějící buď celý slangový výraz - příklady jsou uvedeny výše - nebo jen jeho část - např. windows >виндовоз, druhá jeho část je přejatá z původního jazyka. (Podtržená část vznikla na základě zvukové podobnosti ruského a anglického slova, resp. jeho části.)

K tomuto jevu patří také případy tvorby slov zvukově podobných anglickým. Tato nově vzniklá slova však nemají nic společného se standardní ruskou lexikou. Tvoří se zkrácením, přidáním nebo smíšením zvuků v původním anglickém slově - např. pentium>пентюх.

2) Afixace je také velice produktivním způsobem. Zároveň je kombinována s některými dalšími způsoby vzniku.

a) Sufixace - Nejčastějšími sufixy používanými při tvorbě podstatných jmen jsou:

- k(a) , např. начертальная геометрия >начерталка (geometrie)

- ух(a), např. макроэкономия >макруха (makroekonomie)

- аг(a), např. общежитие >общага (studentská kolej)

- уг(a), např. шофер >шоферуга (řidič)

- ак , např. студенческий билет >студак (studentská legitimace)

- ик , např. студенческий билет >студик (studentská legitimace)
- ист, např. очки>очкист (šprt)
- ун, např. топтаться >топтун (neohrabanec)
- щик, např. тусовка >тусовщик (člověk zúčastňující se večírků)
- ник, кол>колышник (jedničkář)
- ец , např чат >чатовец (člověk, který chatuje)

Nejčastějšími sufixy používanými při tvorbě sloves jsou:

- ить , např. E-mail>мылить (posílat emaily)
- ить+postfix ся , např. обсадиться (brát drogy)
- ать , např. дринкать (pít alkohol, z angl. to drink = pít)
- ну- např. спихнуть (udělat zkoušku)

b) Prefixace – Pro tvorbu substantiv ve slangu není prefixace charakteristická. Naopak u sloves se setkáváme s následujícími předponami:

- с- s významem odchodu, vzdálení (např. свалить = odejít)
- от- s významem zničení výsledku jiného děje (např. отмазать = odmítnout)

c) Prefixace + postfixace - Nejčastějším příkladem je:

- на- -- -ся - např. надраться (opít se)

3) Пřenesení slovního významu (tzv. sémantické tvoření) Taková slangová pojmenování mají vždy ještě svůj původní význam ve spisovném jazyce.

- a) Metaforický přenos - Hlavním mechanismem přenosu významů je metafora. např. киски = úzké trojúhelníkové černé brýle, гасить = zabít.

Slangové výrazy vzniklé jako metafora často obsahují ironii a humor, např. соплевич = efedrin, lék proti rýmě, který se používá jako drogy.

b) Metonymický přenos - Dalším způsobem přenášení významu je metonymie. Metonymie je však obvykle provázena metaforou. Např. "коричневый" = člověk v hnědé uniformě - je to tedy metonymie. Avšak slovo "коричневый" má v slangu význam "fašista"- tento význam vznikl na základě asociace barvy uniformy fašistů - jedná se tedy o metaforu. Tímto způsobem vznikla např. slova ботаник = šprt (spojeno s představou botanika ponořeného do své vědy a nezajímajícího se o nic kromě ní), стекло = léky v ampulích, které jsou užívány jako drogy..

Přenesení smyslu často provázejí jiné způsoby tvorby slangových výrazů, především afixace – tuto vlastnost nazývá R.I. Rozina ve své stati „экспансия переноса“.(20, str. 66)

4) Expresivní homonyma– "лжепереносы" - fonetické mimikry:

Některé méně produktivní způsoby vzniku slangových výrazů se schovávají za produktivní metaforizaci, tj. svou formou napodobí již existující spisovná slova, v důsledku čehož se začínáme domnívat, že vznikly na jejich základě cestou přenesení významu. A tak vzniká mezi spisovným a slangovým slovem sémantické pouto.

Tento jev můžeme naleznout v různých publikacích ve třech variantách, pod různými termíny.

J. Hubáček řadí tento způsob pod zkracování: „Zkrácená slova se formálně ztotožňují se slovy neexpresivními zcela odlišného významu, je to vlastně zvláštní typ metaforizace na základě jen zvukové podobnosti, např. кytка (kytara).“ (23, str.166-167)

L.I. Skvorcov mluví o fonetickém mimikry: "Характерным для жаргонных новообразований оказывается явление "фонетической мимикрии" - звукового уподобления слова или его преобразованного варианта другим словам. Ср. напр. петух, петушок (из "пять" - о пальцах руки или оценке 5)." (45, str.54-55)

Ve sborníku Пособие по русскому молодежному жаргону je ve stati podle R. I. Rozinové užíván termín "лжепереносы" : "...жаргонные слова внешне уподобляются уже существующим словам литературного языка и начинают восприниматься как образованные от них с помощью семантического переноса...Первоначально *шпора* - усечение слова шпаргалка: *шпара*, которое с помощью фонетического изменения а>о уподобляется лит. *шпора* и начинает восприниматься как результат семантического переноса, в основе которого лежит представление о приспособлении, которое помогает справиться с чем-то, как *шпора* - с конём." (20, str. 68)

5) **Přejímání argotismů** - Studentský slang je argotem ovlivňován, přejímá tedy z něho i některé výrazy. Např. беспредел = naprostá svoboda, мочить = zabíjet

6) **Rozšíření polysémie** - Slova získávají často další - slangové - významy.

Např. кинуть a) ukrást něco někomu

b) podvést, "zašvindlovat"

c) nedodržet slib

7) **Antonomasie**

neboli užití obecného pojmenování místo vlastního jména nebo naopak

Např. левиса, луисы = džíny, машка = dívka

8) **Synonymická nebo antonymická derivace** - Způsob, při kterém je jeden z komponentů frazeologismu zaměněn synonymem či antonymem ze spisovného jazyka nebo slangu. Např. подсадить на иглу (= naučit někoho brát drogy) > подсадить на винт; слезть с иглы (= přestat užívat drogy) > соскочить с иглы, спрыгнуть с иглы

9) **Zkracování** – Zkracováním vznikají

a) zkratková slova, např. факультет > фак,

b) iniciálové abreviace, např. человек морально опущенный > чмо (= hlupák)

10) **Skládání** - Složení kořenů či počátečních částí slov tvořících název, např. филологический факультет > филфак; домашнее задание > доза

11) **Univerbizace** neboli nahrazování víceslovného výrazu jednoslovným - např. академический отпуск > академка; зачет, полученный автоматически > автомат

12) **Kalambur** - slovní hříčka záměnou slov stejně znějících, ale různého významu - např. бухарест = večírek (z бых = alkohol, v normativním jazyce Бухарест = Bukurešť)

13) **Metateze** - přesmyknutí hlásek nebo slabik ve slově - např. рукить místo курить; сабо самой místo само сабой.

14) **Enenteze** - vsunutí hlásky nebo slabiky do slova - např. шпалера = vysoký a hubený člověk (ze шпала).

LINGVO-STYLISTICKÁ ANALÝZA ROMÁNU „ZVEZDNYJ BILET“

6. HLAVNÍ RYSY ROMÁNU:

6.1 МОЛОДЕЖНАЯ ПРОЗА

Román *Zvezdnyj bilet* patří do prózy o mládeži a to také do značné míry určuje jeho podobu. Na přelomu 50. a 60. let vzrůstá zájem o mládežnickou prózu. Postavami mládežnické prózy jsou mladí lidé, kteří mají nechuť ke společnosti, ve které žijí, snaží se vybočovat a vyhýbat se konformitě. Jejich únik může být realizován různými způsoby, postavy románu *Zvezdnyj bilet* hledají únik v dobrodružství, cestování, denním snění, lásce, umění (Alik), ale také unikají pomocí jazyka, který používají a kterým se liší od ostatní společnosti (jedná se samozřejmě o slang mládeže). Takováto próza o mládeži tak měla svým způsobem rebelizující charakter. Aksenovova hlavní postava (Dima) není v žádném případě „kladný hrdina“, ale spíše don quijotská osobnost hledající svoji cestu v životě a ve společnosti.

Román vyšel v r.1961, tedy v období, které spadá do období vlny tzv. prvního oteplení, tj. oslabení pronásledování a politických tlaků na lidi, kteří smýšleli jinak než podle většinového modelu (bývá datováno 1956-1964).

Přesto dílo *Zvezdnyj bilet* zůstává ovlivněno socialistickým realismem, neboť jeho rebelizující mladí hrdinové se na konci své cesty stanou užitečnými členy společnosti.

Protipólem těchto mladých přátel je Viktor, starší bratr Dimy. Viktor je naopak představitelem oficiální kultury. Jakožto mladý vědec je kladným příkladem mladého sovětského člověka. Celý život bezproblémově plnil očekávání rodičů i společnosti. Avšak zároveň je Viktor určitým způsobem rozpolcen, neboť kromě svého vnějšího postoje má ještě svůj vnitřní svět, ve kterém se v podstatě staví také proti tomu, co je oficiální. Projevuje se to

v jeho práci, kdy se postaví proti oficiálnímu proudu v rámci svého ústavu, ale i v jeho řeči, když v určitých situacích užije místo spisovného jazyka hovorové výrazy.

6.2 HOVOROVOST A SLANGOVOST

Román je především charakteristický svým jazykem. V atmosféře socialistického realismu působil „Zvezdnyj bilet“ svěže, nově a opravdově – vyprávěl totiž o životě mladých lidí, jejich problémech, jejich láskách a především byl napsán živě, hovorovým jazykem mládeže včetně slangových výrazů. Byla to reakce na „oteplení“, které v té době probíhalo, avšak reakce zcela jiná, než jaká byla známá od jiných autorů, kteří se ve svých dílech zaměřili především na sociální kritiku. Aksenovova díla „Zvezdnyj bilet“ a „Kollegi“ vyvolala svým novým přístupem senzaci a obě se dočkala dokonce zfilmování.

Oba romány za svůj úspěch z velké části vděčí opravdovosti a živosti jazyka. Jazyk mladých hrdinů románu má různé zdroje: hovorovou ruštinu, městský slang mládeže, různé žánry populární kultury aj. Aksenov střídáním různých vrstev jazyka vyděluje jednotlivé smyslové pasáže i jednotlivé hrdiny. Jednou použije jazyk spisovný, který má místy prvky knižnosti, jindy užije oficiální či byrokratický jazyk sloganů jako parodii, v zápětí však přejde k hovorové ruštině a nakonec až k slangu mládeže. Tato stylistická pestrost a hra s jazykem je bezpochyby jednou z hlavních kvalit románu.

Použití svérázné individualizované řeči postav reflektuje změnu a variantnost v sovětské společnosti – nikoli jednotnost a konformitu. Především ale styl románu zdůrazňuje autentičnost a naléhavost, neboť promlouvá přímo ke čtenáři, jazykem jemu vlastním. Je to jazyk rozvracející stará klišé a zaměřující se na osvobození od společenských omezení.

Přes všechnu autentičnost jazyka, kterým je román napsán, je nutno připomenout, že se samozřejmě nejedná o přesný záznam živé řeči. Autor používá reprodukčního evokačního

postupu (termín Květy Koževnikové, 34), což znamená, že se „...snaží vytvořit iluzi promlouvání postav, a to je spjata zejména se sférou běžného dorozumivacího styku. Že výsledkem této nápodoby nemůže být totožnost, bylo již nejednou konstatováno.“ (34, str. 29)

Struktura románu je kromě reprodukčního principu vytvářena také postupem referativním (termín Květy Koževnikové, 34), kdy čtenář získává informace prostřednictvím vypravěče, přičemž tyto informace budí dojem, že jsou přímo určené čtenáři (na rozdíl od postupu reprodukčního, kdy autor vytváří iluzi, že informace je určena ostatním postavám díla, nikoli čtenáři) a postupem komentářovým (termín Květy Koževnikové, 34), při němž autor komentuje především reprodukované úseky.

Román „Zvezdnyj bilet“ je netypický tím, že v něm autor použil hovorové a slangové ruštiny nejen v částech tvořených postupem reprodukčním, ale v některých kapitolách i při postupu referativním.

6.3 DIALOGIČNOST

Živý jazyk mládeže, kterým je kniha z velké části napsána, je možný především díky její velké dialogičnosti. V přímé řeči může Aksenov snáze přecházet na dobové slangové výrazy a hovorovou řeč. Tímto způsobem dodává textu autentičnost. Počínaje druhou částí knihy, nazvanou Аргонавты, je vyšší četnost dialogických pasáží, a tím i vyšší výskyt slangového a hovorového jazyka.

6.4 ÚNIK

Tento aspekt románu se primárně týká spíše syžetu díla, avšak je znázorňován pomocí jazykových prostředků a hry s nimi, proto mu věnuji jednu podkapitulu.

Jak uvádí autor článku Мотив дороги в произведениях Аксенова (55), objevuje se často v Aksenovových dílech motiv cesty, úniku. V románu Zvezdnyj bilet se jedná o útěk

dvoji – fyzický, kdy mladí hrdinové odjedou na neurčitou dobu do Estonska, ale zároveň duševní, kdy tito hrdinové vlastně ujíždí před společenskými událostmi, které na ně v Moskvě čekají (zkoušky na vysokou školu, výběr povolání). Hlavní hrdina Dima se snaží najít své exotické místo a odjet tam; hledání exotiky je však také spojeno s hledáním svobody, po které Dima touží. Není náhodou, že nakonec celá parta odjíždí do Tallinu, tedy centra prozápadního státu, které je představeno jako model pro chlapce tak přitažlivého Západu. Tallin je navíc město u moře, stejně jako bájná Kolchida z mýtu o Argonautech (viz dále).

Projevem duševního úniku je právě nespisovný jazyk hrdinů, ale i nekonvenční chování či oblékání Dimy (viz dále). Takovým projevem úniku a touhy po svobodě je i hudba, kterou poslouchají, tj. jazz.

Jazz jako prostředek k úniku

Greta Slobinová (26) ve své studii upozorňuje, že Aksenov používá neoficiálních forem kultury jako prostředek úniku od předepsaných, povolených sfér aktivit v tehdejší společnosti. V románu *Zvezdnyj билет* má na první pohled tuto funkci slang a hovorovost, ale je to i hudba, která protíná celý román. Jedná se o jazz jako příklad neoficiální populární kultury, jenž se vymkl státem kontrolovanému umění a který byl mezi lidmi tak oblíbený, že se jej přes snahu sovětské vlády nepodařilo zničit.

V románu je jazz symbolem rebelství a úniku. Oficiálně je to škodlivá hudba, jak se vyjádřila matka Galji, školní inspektorka - «Отравляют юные души тлетворной музыкой.» (1, str.200), je to hudba Západu, a právě proto je pro Dimu a jeho přátele tak přitažlivá.

Jazz se líbí i Vít'ovi, což potvrzuje přítomnost rebelství v jeho charakteru a on také jako první jazz v románu zmíní, když prochází parkem, kde tato hudba zní. Zmínka o jazzu přichází těsně po úryvku, který je příkladem oficiálního jazyka plného klišé.

«Любого агрессора, проникшего на нашу священную, обильно смоченную кровью землю ждет плачевная участь. Мы имеем в распоряжении достаточно сил и средств для того, чтобы... Я слушаю голос диктора...» (1, str. 193)

Následující úvahy o obřím kole a jazzu, který zní z parku, působí jako protiklad všemu oficiálnímu, jako únik.

« В шестидесяти четырех кабинках этого колеса сейчас беспечно хохочут и ойкают от притворного страха люди. Из глубины парка несется джазовая музыка, движется колесо, и движется весь наш шарик, начиненный загадочной смесью. Движется парк и мы движемся, люди в парке. Там мы смеемся, а здесь мы молчим. Соотношение всех этих движений, - попробуй разобраться. Джаз и симфония. Вот оно, наше небо, пригодное для фейерверка и для взлета больших ракет.» (1, str.193-4)

O několik stránek dál se jazz objevuje znovu, když dva nájemníci z Barcelony (domu, kde žije Dima s Víťou) pouštějí jazzovou hudbu na celý dvůr. Dima s přáteli tančí, ale zároveň všichni očekávají příchod domovníka, který tento jazzový koncert ukončí. Samotnému popisu jazzové hudby Aksenov věnuje celý odstavec obsahující různá přirovnání (отбойный молоток) a metaforu, čímž je ukázán význam jazzu.

«Джазовые синкопы бьют в землю, точно град, словно отбойный молоток, вгрызаются в стены и взмывают вверх, пытаются расшевелить неподвижные звезды, подчинить их себе и настраивать попеременно то на лирический,

то на бесноватый лад. Три пары остроносых ботинок и одна пара туфелек отбивают такт.» (1, str. 197)

Z celého úryvku je cítit obrovská dynamika této hudby. Jazz je přirovnáván ke krupobití a ke sbíječce, čímž je vyjadřována jeho síla. Je to hudba, která stoupá až ke statickým hvězdám, aby i je vytrhla ze spánku, tak jako podnítila k pohybu mladé hrdiny románu, aby i je naladila střídavě na lyrickou a zběsilou notu, tak jak jsou střídavě naladění hrdinové (což je poznat i v jejich řeči, viz další kapitoly).

Na některých místech je jazz zmíněn nepřímě, např. prostřednictvím typických jazzových nástrojů. Např. když Dima s přáteli napodobují jazzmany a hudbu, která si je podmanila

«Димка сложил ладони и вступил трубой. Юрка загудел саксофоном. Алик стал хлопать в ладоши и приплясывать.» (1, str.254)

Jazz jako hudba západu se také hraje v klubu umělců v Tallinu, který je v porovnání s Moskvou vnímán jako západní město.

Z uvedených ukázek vyplývá, že v souvislosti s jazzem Viktor často zmiňuje hvězdy, vesmír. Dochází tak k propojení dvou hlavních témat románu: téma útěku (a vše, co s ním souvisí, tj. touha po svobodě, dobrodružství, nekonvenčnosti, obdiv Západu) a téma letu do kosmu, které je důležité především pro Viktora, ale zároveň bylo jedním z témat, kterým tehdy žil nejen celý Sovětský Svaz, ale i celý svět. Vesmír a pokroky v jeho „dobývání“ jsou tedy v románu symbolem oslavy sovětských úspěchů v této oblasti, ale pro Viktora jsou hvězdy také tématem osobním, jsou pro něj jakýmsi prostředkem k úniku. Viktor se vnitřně utíká, když ze svého pokoje pozoruje na nebi hvězdy připomínající hvězdný listek. To spojuje

jazz a hvězdy, jsou to dva symboly úniku. Ale zároveň je spojuje obrovská síla. Jazz má v sobě takovou sílu, že je schopen, stejně jako raketa, dotknout se hvězd. Viktor má přitom díky své práci reálnou možnost dotknout se hvězd opravdu, nejen ve svých představách.

«Но если лечь спиной над подоконник, можно увидеть небольшой четырехугольник со звездным рисунком. Мне хочется предаться любимому занятию: лечь спиной над подоконник, положить руки под голову, ни о чем не думать и созерцать этот продолговатый четырехугольник, похожий своими пропорциями на железнодорожный билет. Билет, пробитый звездным компостером.» (1, str.206-207)

7. VYPRAVĚČ

V próze o mládeži je obvyklá ich-forma vyprávění, která připomíná zpověď mladého hrdiny. Aksenov ale hledal nové formy a postupy, *Zvezdnyj bilet* tak vybočuje z této tradiční představy. Román je bohatý na různé formy vyprávění, nemá pouze jednoho vypravěče, ale během textu se vypravěči mění. Tento postup umožňuje více pohledů a zároveň člení text na jednotlivé části, které jsou sémanticky jednotné. Co se týče struktury díla, je román rozdělen na čtyři části, které mají několik kapitol. Vypravěč se vždy mění se začátkem nové části, přičemž příběh je vždy vyprávěn tím, ke komu se ta která část nejvíce vztahuje. V první části je vypravěčem Vít'a, ve druhé je vševědoucí vypravěč, ve třetí části opět Vít'a a teprve v poslední části se naplňuje tradiční představa a vypravěčem se stává Dima.

V literatuře se vydělují dva typy vypravěče – vševědoucí vypravěč (аукториальный повествователь) a vypravěč jako jedna z postav (персонаж-рассказчик) (Jako zvláštní typ vyprávění je označován skaz) (termíny M.I. Gorelikové a D.M. Magomedové, 7). V románu „*Zvezdnyj bilet*“ se setkáváme s oběma typy vypravěče. Kromě pásma vypravěče se pak vydělují dvě jazykové struktury – autorské slovo (авторское слово) a cizí slovo (чужое слово) (termíny M.I. Gorelikové a D.M. Magomedové, 7), které zahrnuje přímou a nepřímou řeč postav a vyprávění postavy. Zvláštním druhem je pak tzv. nevlastní přímá řeč (несобственно-прямая речь, termín M.I. Gorelikové a D.M. Magomedové, 7), která spadá pod autorskou řeč, ale v podstatě je to řeč cizí a to v pláň lingvistickém i sémantickém. Jedná se o různé interference mezi jazykem postavy a autorskou řečí, kdy se v rámci pasáže autorského vypravěče použijí prvky jazyka některé z postav. Tímto způsobem je možné zaznamenat vnitřní řeč postavy i přiblížit se k přímé řeči postavy tím, že je použit hovorový výraz nebo konstrukce, kterou užívá v přímé řeči daná postava (někdy se může jednat i o pouhé hovorové částice či citoslovce, které „naruší“ pásmo vševědoucího vypravěče).

V románu „Zvezdnyj bilet“, jak již bylo řečeno, je častá přímá řeč (oba typy – přímá řeč vyslovená i přímá řeč vnitřní), zároveň se setkáváme i s prvky řeči postav v pásmu vševědoucího vypravěče.

V první části nazvané Орел или решка je vypravěčem Vít'a, starší bratr Dimy. Vít'a je osmadvacetiletý vědec, který se připravuje na obhajobu své disertace. Pracuje v laboratoři závodu, který je obestřen tajemstvím a jen z náznaků si můžeme domyslit, že se věnuje výzkumu letů do kosmu. Vít'a má ke své práci uctivý vztah, jeho laboratoř je pro něj téměř posvátné místo, přístroje v ní nazývá svými přáteli. V postavě Vít'i se pojí přesný vědec a citlivý básník. Druhá stránka Vít'ovy osobnosti se projevuje právě v jeho jazyce a to především v pasážích, kdy Vít'a vystupuje jako vypravěč. V případech, kdy je vypravěčem jedna z postav, je pásmo vypravěče prakticky totožné s vnitřní přímou řečí postavy.

Vít'a jako vypravěč používá jazyk spisovný, někdy dokonce hraničící s knižností.

Напр. «...ни о чем не думать и созерцать этот продолговатый четырехугольник.»

(1, str.207)

Často užívá složitou syntax a ve slovních spojeních se projevuje jeho poetická povaha, používá různá přirovnání a metafory.

Напр. «...я, наблюдая бесконечную карусель машин на вокзальной площади.»

(1, str. 194)

«...на горизонте исполинские дома мерцают, как строй широкогрудых рыцарей.»

(1, str. 194)

«Любит, видите ли, «правду-матку в глаза резать».(1, str. 195)

« Сгусток энергии и комфорта XX века на фоне наших облупленных стен.»

(1, str. 196)

«...наш жалкий садик поднимается вверх, повисает над крышами, звезды пускаются вокруг в хороводе.»(1, str. 199)

«Кусок земного металла, жаркий слиток земных надежд, продукция мозга и мышц, смешанная с нашим потом и с кровью тех, которые этого уже не слышат.» (1, str. 207)

V jeho spisovné řeči se však místy objevují hovorové prvky. Je to především ve chvílích, kdy je rozčilen či rozrušen, což odpovídá teorii o vnitřním světě Viktora, zmíněné v kapitole „Hlavní rysy románu“. Ve chvílích rozrušení mluví každý člověk nekontrolovaně, přirozeně. Viktor, ačkoliv je navenek slušný a vzorový člen společnosti, uvnitř touží po svobodě, revoltě a tento vnitřní svět je také základem pro jeho nespisovný jazyk.

Např. «Человека там нет! Там нет человека! Вот, если бы сразу, сейчас, кто-нибудь слетал на Марс и вернулся оттуда с девушкой-марсианкой, тогда почтеннейшая публика, может быть, и удивилась бы. Так, слегка. Знаете, мол, вот забавная история: красотку с Марса привез один малый.» (1, str. 207)

(Na začátku odstavce Vít'a použil hovorové opakování. V dalším textu se pak vyskytují hovorové konstrukce obsahující hovorové částice вот, мол. Hovorové výrazy так слегка, малый, красotka.)

«А когда кокнешь ее, думаешь: к счастью, к лучшему: хлопот не оберешься с этой штукой, ну ее совсем!» (1, str. 209)

(V tomto krátkém úryvku se objevuje hovorové slovo *кокнуть* – rozbít, *штука* je typické slovo užívané v hovorové řeči jako zástupce za plnovýznamové slovo, navíc syntax je hovorově trhaná, konečná konstrukce *ну ее совсем!* je eliptické hovorové klišé.)

V druhé části románu je vypravěč vševědoucí. Změna vypravěče je spojena s dějem, druhá část je totiž věnována skupince mladých lidí Dimy, Alika, Jury a Galji, kteří opustili Moskvu a své rodiny, aby se vydali na cesty a okusili samostatnost a svobodu. Vít'a v této části vůbec nevystupuje. Druhá část, nazvaná *Аргonautы*, je z velké části dialogická, takže pasáže vypravěče nejsou tak významné jako v části předchozí, přesto se pokusím jazyk tohoto vypravěče podrobit analýze.

Lexika vypravěče je celkově spisovná a neutrální. Výjimkou jsou místa, kde dochází k interferencím, tzv. *несобственно-прямая речь*.

Syntax je také spisovná. Na začátku 2. části je však v pásmu vypravěče pasáž, ve které pomocí trhané syntaxe prokládané opakujícími se citoslovci, které zde působí jako refrén, vzniká zvláštní rytmika textu připomínající zvuk jedoucího vlaku.

«Трах-тах, тах-тах, трах, свет, мрак, трах-тах-тах, бараки, свет, трах-тах-тах, встречный паровоз.» (1, str.217)

Tuto pasáž je ve skutečnosti možné považovat za jakousi interferenci Dimova vnímání jízdy.

I v dalším textu se vyskytují prvky řeči či myšlení postav, především Dimy.

Напрѣ. «Уходила Москва, уносились назад ... все уже позади, и в каменном море четырехугольная «Барселона», волна и корабль, что качал нас семнадцать лет, мама, папа, дедушка, брат, все дальше и дальше улетают они, трах-тах-тах...»

(1, str.217)

Zde vypravěč zcela přechází na pozici Dimy, nejvýrazněji je to vyjádřeno zájmenem нас (качала нас).

Ale vypravěčské pasáže jsou ovlivněny i jinými postavami.

Напрѣ. «Алик злился на Юрку за его хохо и эти словечки. Но он знал, что если бы у него появилась девочка, он так же бы хохотал и говорил бы примерно то же.

Честно говоря, это противно. Это надоело уже. Влюбился, так и не притворяйся. Можешь петь хоть всю ночь или поплачь. Делай что-нибудь человеческое. Все равно ведь не спишь до утра.» (1, str. 250)

Část, která je označena kurzívou, je zjevně ovlivněna řečí Alika. Neutrální jazyk vypravěče se najednou mění, slovosled je hovorový, jakoby rozčilený (*Это надоело уже*), objevují se hovorové částice.

Ve třetí části „Sistéma Dubl’-ve“ je vypravěčem opět Víťa. Styl jeho řeči se v porovnání s částí první nezměnil. Převážně používá jazyk spisovný, bez větších odchylek od normy. Tato část knihy je věnována převážně Víťově práci a jeho projektu. Jak již bylo zmíněno výše, má Víťa ke své práci, k laboratoři i ke všemu, co s tím souvisí, velký respekt a z toho také vyplývá jazyk, jakým o těchto záležitostech mluví – je to jazyk spisovný, vyjadřující úctu k předmětu vyprávění.

Hovorových prvků je v této části v pásmu vypravěče velmi málo. Na str.283 se setkáváme s hovorovou konstrukcí a s hovorovým slovem, ale je to vlastně výrok, který si Víťa představuje, že někdo vyřkne, až on vystoupí s prezentací svého odvážného pokusu. Nejedná se tedy přímo o jazykový styl vypravěče:

«Хе-хе, молодежь! Почему бы ей и не задрать хвост?»(1, str. 283)

Je možné najít i další hovorové prvky.

Např: «В общем-то он *чудаковат*.» (1, str.289)

«Он иногда так усмехается, что хочется *заехать ему по физиономии*.»

(1, str. 290)

Oba výrazy se týkají šéfa a jsou proneseny v souvislosti s rozhovorem Víti a šéfa. První z nich těsně před rozhovorem, když Víťa jde do šéfovy kanceláře a přemýšlí o něm, a druhý během rozhovoru, ve chvíli, kdy poslouchá, co mu šéf říká. Tyto dvě odchylky od spisovného jazyka Víťova vyprávění mají svou funkci, vyjadřují jinak než popisem duševní stav Viktora. Právě proto se v románu nacházejí na zmíněném místě (v souvislosti s rozhovorem), neboť Víťa měl z rozhovoru se šéfem obavy, měl strach z toho, že přišel se svým projektem, kterým popíral dosavadní výsledky a hypotézy práce svých kolegů, jakož i svoji disertační práci, v níž rozpracoval šéfem zadané téma. Proto měl obavy z reakcí šéfa a z jejich rozhovoru. Tyto Víťovy pocity jsou vyjádřeny změnou v jeho jazykovém stylu, kdy najednou „sklouzne“ k hovorovosti až slangu.

Po rozhovoru se šéfem potká Víťa ještě svého kolegu a dobrého přítele Borise a i mezi nimi dojde k výměně názorů – opět se to týká Víťova samostatného pokusu. Víťa je tedy

nejen rozrušen z dialogu se šéfem, ale také rozzloben na Borise. V odstavci následujícím po těchto dvou dialozích se tyto Víťovy pocity projeví v pásmu vypravěče. Použije nadávky a hovorové výrazy.

«Сволочь Борька, сушеный крокодил, у тебя никогда не было настроений!...

Рассказал *про* весь отдел Дубль-ве, эту фабрику диссертаций. Рассказал *про* свой доклад и как Дубль-ве *подкапывается под* меня. И еще рассказал ей о своем настроении – драться! И о своем опасении: вдруг они и шефу *закапали мозги*?

Но ведь он же разберется, он же сможет разобраться.» (1, str.292)

Kromě nespisovných výrazů označených kurzívou (u předložky *про* se jedná o hovorovost spojení *рассказать про* v rogovnání se spojením *рассказать о*) se v tomto úseku objevují nadávky (сволочь, крокодил). Také ze syntaktického hlediska je tento úryvek hovorovější než obvyklé Víťovo vyprávění. Používá hovorové opakování (*рассказал про; разберется – разобраться*), postup dodatku (прием добавления) (*И о своем опасении*). Zároveň Víťa použil pro hovorovou ruštinu typické částice: (же).

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, při čtení románu o mládeži, čtenář obvykle očekává vyprávění mladého hrdiny v *ich*-formě, které připomíná zповěď mladého člověka. V románu Aksenova tento postup přichází až v poslední části nazvané „Kolchozniki“. Poprvé se tedy setkáváme s vnitřní řečí hlavního hrdiny, s jeho myšlenkami, úvahami a stylem vyprávění, aniž by nám to svým vyprávěním zprostředkovaly jiné postavy či přímá řeč.

Postava Dimy je zcela odlišná od postavy Víťi, je to mladý chlapec s romantickými představami a sny, který se zároveň vyznačuje snahou o nekonvenčnost a jistou extravaganci a především touží po nezávislosti a svobodě. Dimův charakter je především vyjádřen jazykem, který používá. Setkáváme se tedy s výraznou změnou stylu vyprávění.

Dima běžně používá hovorovou ruštinu. Hovorový jazyk je pro Dimu nepříznakový, normální. Hovorová je samozřejmě nejen Dimova lexika při vyprávění, ale zčásti také syntax. Větší hovorovostí než Dimovy vypravěčské pasáže se však vyznačuje Dimova přímá řeč (viz dále).

Příkladů hovorového jazyka nalezneme v Dimově vyprávění mnoho. Jak již bylo zmíněno, je to z toho důvodu, že hovorovost je pro Dimův jazykový styl nepříznaková.

Напр. «*Старикашка* Кууль лаского покивал.» (1, str.301)

(hov. děda, Dima tak nazývá předsedu kolchozu)

«Остались только мы трое *да* еще три эстонских *парнишек*.»(1, str.302)

(парнишка – hov.; да – hov. slučovací spojka)

«*Девчонки* захихикали и что-то *залопотали*.» (1, str. 302)

(Девчонка – hov., famil.; залопотать – nespis. brebentit)

«Кажется, *зашибает*.» (1, str.305)

(зашибать – fam. opíjet se)

«Гармонь бы ему, а он все травит анекдоты.» (1, str.305)

(elipsa, травить – nespis.mluvit, vyprávět)

«Кто их там припас, не знаю. Наверное, Ильварь. Я разошелся, бес конца травил анекдоты.» (1, str.306)

(припасти – hov. nachystat; разойтись – hov. dostat se do ráže; травить – nespis.mluvit, vyprávět)

Hovorová je na mnoha místech i syntax. Do vět Dima vkládá různé hovorové částice a vsuvky, používá hovorové konstrukce. Věty v jeho vypravěčském pásmu často připomínají hovorovou přímou řeč.

Напр. «Иметь старшего брата – это *в общем* очень здорово.» (1, str.317)

«... из-за этой *же* дурацкой диссертации.» (1, str.318)

«И *вообще*, что это за жизнь?» (1, str.318)

«Меня это устраивает, а ее? Она привыкнет. *Ой ли? Нет уж*, простите, я теперь стрелянный воробей, я больше не попадусь.» (1, str. 335)

Hovorová syntax se však v mnohem větší míře vyskytuje v přímé řeči Dimy. Hovorová syntax je obecně charakteristická pouze pro přímou řeč, pro nepřipravený mluvený projev. Přesto se ve vypravěčském pásmu Dimy prvky hovorové syntaxe objevují, neboť to odpovídá charakteru Dimovy postavy.

Dimův typický styl je tedy hovorový jazyk a slang. Autor však Dimu ukazuje i z jiné stránky. V některých momentech Dima opouští hovorovost a paradoxně se u něho setkáváme se spisovným jazykem. Dokonce v některých místech přechází k poetickému vyjadřování, občas užije výrazy, které jednoznačně nepatří do slangu ani do hovorového jazyka. Jedná se o metafory, přechodníky, či básnickou inverzi .

Tyto pasáže dávají textu pestrost, nedovolují totiž chápat Dimu jako jednotvárnou postavu bez odchylek od obvyklého chování a vyjadřování. Změna stylu jeho řeči tedy ukazuje Dimu živě. Spisovný jazyk se v Dimově vyprávění vyskytuje pouze ve výjimečných momentech. Obvykle je jím vyjádřena vážnost situace či respekt Dimy vůči něčemu.

Напр. «Море было спокойное, чуть-чуть рябое. Оно было серое и словно снежное.

Далеко-далеко, пробивая тучи, в море упиралась тренога солнечных лучей.»

(1, str.308)

(Пřirovnání словно снежное, метафора тренога солнечных лучей, přechodník пробивая jsou prvky, které se v hovoru ani ve slangu neužívají. Na tomto místě však vyjadřují Dimovo nadšení z moře, po kterém vždy toužil a které je zároveň symbolem nespoutanosti a svobody.)

«Справа мелькают сосны, за ними стоит серое море. Слева проносятся поселки под красными черепичными крышами и лес за поселками темной стеной.»

(1, str.319)

(Spisovný jazyk při popisu okolí je doplněn přirovnáním лес за поселками темной стеной. Dima v tomto úryvku pozoruje místo, kde s Galjou prožili společné chvíle jako zamilovaní. I v této části tedy Dima použil spisovný jazyk pro vyjádření důležitosti, kterou pro něj popisované místo mělo.)

«Качается над головой лампочка в железной решетке. Слабое наше солнышко в хлябком и неустойчивом мире. ... И я засыпаю под нашим слабым солнышком на утлой коробке, пляшущей в ночи.» (1, str.337)

(Dima používá opět metafory Слабое наше солнышко, на утлой коробке, пляшущей в ночи. Je to ve chvíli, kdy je na moři bouře a Dima má strach a zároveň si uvědomuje, že pokud by se mu během bouře něco stalo, Galje by po něm zůstal pouze dopis, který jí před odjezdem vhodil do schránky a ve kterém popírá, že je do ní zamilován. Dima se zamýšlí nad sebou a svým životem a v tento vážný moment je použit spisovný jazyk.)

«Я выхожу на крыльцо, смотрю на серые холмы и ельник, на всю долину, уходящую к морю, на голубенькие жилочки в небе и на красные черепичные

крыши, и сердце мое распирает жалость. ... Музыка жалости гремит во мне, как шторм.» (1, str. 341)

(Poté, co navštíví Galju v nemocnici a ujasní si s ní, že se mají rádi, je Dimovo vyprávění spisovné až poetické, což vyjadřuje vážnost a mimořádnost situace. Slovesné přídavné jméno уходящую, inverze сердце мое, metafora a přirovnání музыка жалости гремит во мне, как шторм jsou prvky neshodující se s hovorovým a slangovým vyprávěním.)

Stejným vybočením z hovorovosti a slangu hlavního hrdiny je moment, kdy Dima skládá verše. Je to ve chvíli, kdy odchází od Galji z bytovny poté, co se usmířili. Dima je šťastný a vyjadřuje to způsobem, který samozřejmě protičečí jeho obvyklému způsobu vyjadřování – řeči slangové.

«Вот так настигает тебя врасплох
Случайный взгляд, нечаянный вздох.
Они преграды городят,
Они как целый полк палят,
В тебя, и нет спасения.
Попробуй снова в мир ребят,
В просторный мир простых ребят
Уйти из окруженья.
Хоть разорвись на части,
Ты окружен и...

Окружен и ... И что же? «Счастлив» - простая рифма.» (1, str.334)

V této části přibývá do románu ještě jedna skupina slov - profesionalismy z oblasti námořnictví a rybolovu. Poté, co Dima a jeho přátelé najdou práci v ryboloveckém kolchozu, začíná Dima ve svém vyprávění používat profesionalismy. Začlenění nové skupiny slov vyplývá ze syžetu, nicméně z hlediska lingvistické analýzy se jedná o nový prvek v textu, a tím o obohacení a další ozvláštnění jazyka románu.

Např. «Я сижу на корме, на бухте троса, привалившись к кожуху.» (1, str.327)

(корма = námoř. zád' lodi, бухта = námoř. kotouč lana, трос = námoř. úvazné lano, кожух = námoř. buben, kryt kola u parníku)

«Секла ледяная крупа, мы были мокрыми до последней нитки, но лов шел хорошо – трал распирало от рыбы.» (1, str. 335)

(трал = спец. tralovací síť rybářská)

Změna vyprávěče během příběhu románu je postup, který přináší do celé knihy pestrost, nejednotvárnost, čtenář tak získává na příběh více úhlů pohledu. Střídání stylů vyprávění má stejnou funkci, tímto je také dosažena větší dynamika textu.

8. ROZBOR JAZYKA HLAVNÍCH POSTAV

8.1 POSTAVA DIMY

Dima, hlavní postava knihy, je teenager plný nechuti k jakékoli vázanosti či nesvobodě, mladý hrdina, jenž se snaží vyhnout zaběhlým společenským povinnostem a konformitě. Dima odmítá jít po předem vyznačené cestičce, ale zároveň ještě sám nemá jasnou představu o tom, co v životě chce. Svoji revoltu se snaží dávat najevo nejen svým chováním (je to on, kdo skupinku mladých lidí přemluví k tajnému odjezdu z Moskvy) a zjevem (nosí zahraniční oblečení, potrpí si na módní výstřelky, na nekonvenčnost, kalhoty nosí naruby apod.), ale jeho nekonvenčnost či jakási nespořádanost se především odráží v jeho řeči. Dima používá hovorovou ruštinu s mnohými slangovými prvky. Právě pomocí jazyka, ale např. také lásky či dobrodružství se Dima snaží uniknout svému životu, konformitě, svázanosti. Také celý útěk z Moskvy je vlastně únikem z šedé sovětské každodennosti do pestrého světa Tallinu, který byl nejliberálnějším městem tehdejšího Sovětského Svazu. Zároveň ale tato cesta asociuje řeckou legendu o Argonautech, hrdinech, kteří se plavili na lodi Argó z Thesálie do Kolchidy pro zlaté rouno. (podrobněji viz kapitola „Poetika a symbolika názvu“). Celkově je Dimův jazyk expresivní. V některých momentech románu se však mění chování i projev Dimy, přechází ke spisovnému jazyku.

Dima – přímá řeč:

Lexika

Dimova lexika v přímé řeči je silně ovlivněna hovorovou ruštinou a slangem. Některé Dimovy výrazy jsou přímo slova ze slangu mládeže.

- slangová slova: *«милът»* (1, str.188)

«Не трусь, детка! Держи хвост пистолетом!» (1, str.222)

«Страшно люблю таких *психов* в компании.» (1, str.219)

«А взял он здорово. *Молоток!*» (1, str.229)

Jiné výrazy jsou pouze hovorové a některé jsou na hranici slangu a hovorovosti.

- hovorová slova /na hranici/ «скоты» (1, str.188) – nespis. nadávka

«хлюпики» (1, str.202) – hov. měkota, fňukal

«хныкать» (1, str.204) – hov. fňukat

Typické je pro Dimu také používání různých expresivních citoslovcí.

- citoslovce: «блеск» (1, str.188) – hovor, slang mládeže, прекрасно

«Эх ребята!» (1, str.197) – hovor.

Syntax

Stavba věty v Dimově přímé řeči je hovorová, což se projevuje v užívání typických prvků hovorové syntaxe:

- hovorový slovosled: «На Балтику помчался Громкий. Эх ребята!» (1, str. 197)

(místo Громкий помчался на Балтику.)

«Проклятое дупло это, а не дом!» (1, str.201)

- Nejdůležitější slovo klade na začátek věty.

- trhaná syntax: «Дудки! Едем! Ура!» (1, str.201)

«К морю! В жизнь! Ура!» (1, str.202)

«Маму жалко, Витя, - сказал он басом. – Ты уж постарайся все это...» (1, str. 214)

«Сладить как-то. Я молчал. – Виктор, скажи ей...Ну, что со мной может случиться?» (1, str.214)

- syntaktická klišé: «Как же, увели бы!» (1, str.188)

«Ишь ты, как разкричался!» (1, str.207)

Dima – vypravěč:

Lexika

Lexika Dimy ve vypravěčských pasážích již byla předvedena v kapitole „Vypravěč“. Jedná se především o hovorovou lexiku, obvykle však bez slangových výrazů, které Dima používá převážně v přímé řeči. Jak jsem zmínila v první části v kapitolách o hovorové řeči a slangu, užívají se tyto vrstvy jazyka v ústních projevech, což odpovídá větší frekvenci nespisovných výrazů v přímé řeči Dimy.

Syntax

Také syntaxi v Dimových vypravěčských pasážích jsem se již věnovala v předchozí kapitole „Vypravěč“. Na rozdíl od přímé řeči, je v těchto pasážích větší tendence ke spisovné syntaxi.

8.2 POSTAVA VIKTORA

Viktor, starší Dimův bratr, je člověk racionální, svůj život má uspořádaný, naplánovaný. Jakákoliv revolta či dobrodružství je mu cizí. Zdá se být přísně vědeckým typem. Dima dokonce říká, že celý Vítův život byl naplánován jejich rodiči, už když byl Vítův

v kolébce a Víťa celý svůj život tu připravenou roli hraje. Ačkoli se tedy na první pohled zdá, že Viktorovi je jakékoli snění či poetika cizí, postupně se ukáže, že Víťa také touží po samostatnosti (Vypracuje vlastní projekt a pokus, který vlastně popírá jeho disertaci, v níž rozpracovává téma svého šéfa.) a celá představa o přísně realistickém a věcném Viktorovi je nabourávána jeho poetickými úvahami a především pasážemi, kdy se dívá ze svého pokoje na hvězdné nebe. Jeho poetické vidění hvězdného lístku na noční obloze vlastně dává název celému románu. Navíc i u Viktora je patrná touha po úniku (fyzickém i duševním), po úniku do vesmíru, a to nejen aby ověřil své teorie o působení kosmického prostředí na člověka, ale také aby odešel z domova, Moskvy, ze svého života. Víťa chtěl odejít, ale nakonec odešel jeho mladší bratr.

Viktor – přímá řeč

Lexika

Lexika Víti v přímé řeči je stylisticky bohatší než v jeho vypravěčských pasážích. Přestože převážně používá v přímé řeči také normativní ruštinu, celkově se jedná o jazyk více hovorový. Vedle sebe ve Víťově přímé řeči nalezneme kontrastní lexikální jednotky, výrazy spisovné, hovorové, slangové i knižní. Toto spektrum ukazuje vnitřní složitou povahu Víti, který sice navenek působí jako vědec s jasnou představou svého života, jako člověk, který vždy poslušně plní, co je od něj očekáváno, ale ve skutečnosti uvnitř touží po samostatnosti (když začne pracovat na svém samostatném pokusu a odloží kvůli němu obhajobu své disertace)

«До этого дня я тоже только выполнял задания, правда, не так точно, как вы, приборы. Что может быть лучше: получать и выполнять задания? Это мечта

каждого скромного человека. Что может быть хуже самостоятельности? Для скромного человека, конечно.

Что может быть прекрасней, сладостней самостоятельности? Когда она появляется у тебя (я имею в виду это чувство наглости, решительности и какого-то душевного трепета), ты дрожишь над ней, как над хрупкой вазой.» (1, str.209)

A zároveň ho trochu přitahuje revolta (když závidí Dimovi).

«Я не чувствую уже превосходства старшего брата. Со страхом я ловлю себя на том, что завидую ему, ему, юноше с безумными идеями в голове.» (1, str. 206)

Místy Víťa přechází na knižní či oficiální styl:

Např. «Смею утверждать...» (1, str.195)

A v následující větě už použije nespisovné slovo торчать – nespis. trčet, civět

«А он тоже часто торчит здесь.» (1, str.195)

Také v hovoru s Dimou, kdy je rozčilen, používá nespisovná slova:

Např. «Я заступался за тебя и никому не давал тебя *лупить*.»(1, str. 205)

(лупить = mlátit)

«А то, что сейчас мне хочется дать тебе хорошую *плюху*.»(1, str. 205)

(плюха = facka)

Syntax

Syntax Víťovy přímé řeči je převážně normativní, ale stejně tak jako v rovině lexiky, objevuje se i v rovině větné stavby jistá hovorovost ve chvílích rozrušení. Tak např. když je Víťa zmaten poté, co mu Dima řekne, že nechce jít v jeho stopách, objevuje se u Víti hovorová syntax.

«*Вот оно что!* Тут, оказывается, целая жизненная философия. *Вот, значит как?...*» (1, str.206)

Do projevu jsou vkládána hovorová dialogická klišé, které zaplňují pauzy.

Stejně tak rozrušen je Víťa, když jeho bratr s kamarády pohrdavě mluví o vypouštění družice do kosmu.

«*Черт бы вас побрал!* – говорю я. – *Шпана! Личности! Индивидуумы!*»

(1, str. 207)

Věta je trhaná, Víťa navíc používá nadávky.

Viktor vypravěčLexika

Lexice Víťovy postavy jsem se věnovala již výše v kapitole o vypravěči románu. Z lexikálního hlediska je Víťův jazyk stylisticky neutrální. V některých případech ale používá oficiální jazyk, někdy dokonce knižní lexiku, což odpovídá pojetí jeho postavy jako „správného“ člena společnosti.

Ve chvílích rozrušení však Víťa „sklouzává“ k hovorové ruštině a ukazuje tak svoji druhou stránku, která je blíže jeho mladšímu bratru Dimovi.

Syntax

Také syntaxe jsem se již dotkla v předchozí kapitole. Vít'a používá normativní syntax, včetně spisovného slovosledu, nevkládá do vět bezobsažné vsuvky apod. Opět pouze v případech, kdy je Vít'a rozrušen, stává se jeho syntax hovorovou, používá trhané věty apod.

Na začátku druhé kapitoly, ve které je Viktor vypravěčem, se objevuje úryvek básně Sergeje Jesenina o Moskvě: « Я люблю этот город вязевый.

Пусть обрюзг он и пусть одрях,

Золотая дремотная Азия

Опочила на куполах, - » (1, str. 194)

Verše se Vít'ovi vybaví při pohledu na město, uvědomuje si, že Moskva už není to pomalé, asijské, líné město, ale naopak město plné shonu a techniky. Tak jako se změnila Jeseninova Moskva, tak se v této kapitole změní představa Viktora o jeho mladším bratrovi Dimovi. Poslouchá ho tajně v parku při hovoru s přáteli a dozví se, že Dima chystá útěk z domova. I když mu to vymlouvá, ve skrytu duše mu jeho odvahu závidí. Z Moskvy se stala moderní metropole plná automobilů a přeplněných nádraží a z mladšího bratra se stal člověk jdoucí odvážně proti většinové společnosti. Úryvek z básně jakoby byl náznakem měnící se doby.

8.3 DIMA – VIKTOR

Pro ukázkou rozdílnosti mluvy obou bratrů uvedu rozhovor Dimy a Víti.

«Я плачу пять рублей и получаю квитанцию. Дальше мы идем вместе с моим младшим братом.

- Чудак, - говорит он мне, - деньги мильту отдал. Вот чудак!

- Увели бы тебя сейчас, - говорю я.

- Как же увели бы!...

Димка свистит и смотрит по сторонам. Бросает пятак газировщице, пьет «чистенькую». Я жду пока он пьет. Идем дальше. Приближаемся к нашему дому.

- Как диссертация? Назначили оппонентов? – спрашивает Димка.

- Да, назначили.

- Хорошие ребята? Не скоты?

- Красные ребята, - в тон ему усмехаюсь я, вспоминая оппонентов.

- Ну, блеск! Поздравляю. С тебя причитается.» (1, str.188)

Z tohoto krátkého dialogu mezi Dimou a Víťou můžeme vidět, že Dimova řeč je mnohem expresivnější než Víťova. Obsahuje více slangových slov (чудак, мильт, скоты, блеск) i hovorových prvků (hovorové dialogické klišé: Как же..., opakování: Чудак... Вот чудак, hovorová částice ну a slangové citoslovce блеск).

Dima představuje jeden proud románu, nespoutanou mládež, jeho bratr Viktor zastupuje opačný proud. Tato polarita dvou klíčových postav je jedním z nejvýraznějších motivů díla. Je to postup, při kterém na pozadí normativní řeči Viktora vyniká expresivita řeči Dimy.

Na první pohled jsou tedy postavy dvou bratrů jakýmsi protipóly. Kontrastní je jejich chování, jejich představy o životě i jejich sny. Tato odlišnost dvou bratrů je vyjádřena právě jejich jazykem: Dima mluví hovorově, používá slangové výrazy, stavba jeho věty je hovorová. Víťa mluví spisovně, všechny prvky jeho řeči jsou normativní. U Dimy to ukazuje na jeho snahu vybočovat, na jistou zálibu ve „frajerství“ a k tomu mu slouží i jazyk, neboť slangová mluva má především funkci ozvláštňující, expresivní a konotativní.

Vítův jazyk zase odpovídá vidění této postavy jako slušného uvědomělého vědce, studenta a syna.

Při důkladnějším čtení však zjišťujeme, že Dima v určitých chvílích upouští od svého slangového vyjadřování. Vít'a naopak místy „sklouzne“ k hovorovosti až slangu. Tato nejednotnost Viktorova jazyka může značit jeho vnitřní rozpolcenost (poslušnost a zároveň touha po svobodě a samostatnosti), jak byla zmíněna již výše.

Co navíc oba bratry spojuje, je jistý únik ze společnosti, ze světa, který je obklopuje. Vít'a uniká pomocí svého snění, Dima uniká doslova. Cesta, kterou se svými přáteli podnikne, však není jen pouhým únikem, ale je zároveň metaforou sebehledání a sebevyjádření.

Po tomto druhém pohledu se kruh uzavírá, je patrné, že Dima s Vít'ou nejsou vzájemnými protiklady, ale přes všechny rozdíly k sobě mají vlastně blízko, což se projeví hlavně na konci románu. Tragická smrt Viktora jakoby položila na Dimu morální povinnost být takovým, jakým byl jeho bratr, převzít jeho štafetu (Это теперь мой билет. 1, str.347), ale ani po jejím převzetím nepřestává Dimovo sebehledání (Билет, но куда?) (1, str.347).

8.4 POSTAVA FRAMA

Přestože Fram není hlavní postavou románu, ráda bych se o něm v této kapitole zmínila, neboť jeho jazyk je stylisticky velice zajímavý. Fram je příživník, který v Moskvě se svou partou okrádal cizince. Do Tallinu se přijel schovat před policií a náhodou tam potkal Dimu, kterého znal z Moskvy. Frama bychom mohli považovat za představitele další linie protivení se tehdejší společnosti. Jestliže Dima představuje revoltu mladých lidí, kteří svůj protest vyjadřovali především svou řečí či stylem oblékání; Viktor představuje nebezpečnější typ protivení se společnosti, neboť je už hotovým člověkem, který je navenek loajální, ale vnitřně často nesouhlasí a nebojí se postavit proti většinovému názoru; pak Fram představuje

třetí typ protivení se, je to příživník, který vydělává nečestným způsobem, v podstatě kriminální živel.

Fram-přímá řeč:

Fram nemá v románu žádná vypravěčská pásma, projevuje se tedy pouze v dialogích.

Lexika

Fram používá mnoho hovorových a slangových výrazů. Styl jeho projevu odpovídá jeho postavě příživníka a zloděje.

Např. « Хелло, дружище!» (1, str. 254)

« Что это за кадришки?» (1, str. 256) (кадришка = мол. девушка)

Některá slova hraničí s argotem.

Např. « Получайте башли, чуваки.» (1, str. 271)

(башли = мол., угол. деньги; чувак = угол., мол. молодой человек)

«Таких, как мы с тобой, фарцовых.» (1, str. 255)

(фарцовый = мол., крим. имеющий отношение к мелкой криминальной торговле)

Fram je jediný, kdo v románu používá germanismy.

Рђ. «**Киндер**, - сказал **Фрам**, ...» (1, str.268)

«**Фатер** не понял моего призвания.» (1, str.271)

Je otázkou, proč Aksenov vložil germanismy do úst právě jemu. Je možné, že tím chtěl vyjádřit negativnost této postavy, neboť obecně vztah k Němcům v ruské společnosti, v době, v níž se odehrává děj románu, nebyl kladný.

Syntax

Na rozdíl od lexiky, má Fram syntax často složitou, nikoliv hovorovou. V jeho složitých větách je však vždy obsažena ironie.

Např. « Не обижаюсь, учитывая твою хрупкую душевную архитектуру. Ладно, Дима, что было, то прошло. Нет к прошлому возврата.» (1, str. 256)

«Некоторые излишества бурной молодости. Но теперь все: буду вести жинь близкую к природе.» (1, str. 255)

9. RYTMIKA TEXTU

Při čtení románu si lehce uvědomíme velkou dynamiku textu a jeho spád. Již v předchozích kapitolách jsem zmínila některé příčiny této dynamiky, je to především stylistická pestrost textu, jež je vytvořena střídáním různých vrstev jazyka na základě charakteru a momentálního duševního stavu jednotlivých postav, dále velká dialogičnost, netypické střídání postavy vypravěče. Román však také obsahuje různé rytmické hry slov, úryvky písní a básní, Aksenov ukazuje různé formy neoficiální kultury a všechny tyto prvky spoluvytváří dynamiku románu a jeho pestrý rytmus.

9.1 RYTMICKÁ HRA SLOV

Aksenov vytváří různé pasáže se zvláštním rytmem. Bývají založeny na opakování slov či celých vět. Vzniká tak ozvláštňení textu a zároveň i jeho lyrizace.

- Zvukový obraz

Aksenov použil např. opakování onomatopoických citoslovcí, kterými je vytvářen zvukový obraz románu.

«...*трах-тах-тах*, свет, мрак, барак, новостройка, тах-тах, это еще Москва, *трах-тах*, вдруг лес, это уже не Москва, *трах-тах-тах*, встречная электричка.»

(1, str.217)

V tomto úryvku použil Aksenov onomatopoických citoslovcí pro vyjádření jízdy vlaku a pouze útržkovitými slovy ukázal myšlenky Dimy opouštějícího Moskvu. Zvuk vlaku se na dané stránce vyskytuje mezi řečí vypravěče ještě několikrát, je tím vytvářen zvláštní rytmus prózy a zvuková kulisa vlaku.

Opakující se slova (ve výše uvedeném úryvku citoslovce) lze také chápat jako určitý refrén, který je, stejně jako v písních, leitmotivem celého úryvku.

- Obsahová totalita

Další stylistickou hrou Aksenova je „obsahová totalita“ (termín Květy Koževnikové, 34), kdy se autor při psaní dialogů nesnaží o jejich autentičnost (což je obvykle funkcí dialogu či reprodukčního postupu), ale nemaskovaně je stylizuje tím, že vynechá některé části rozhovoru.

V následujícím úryvku vytvořil Aksenov tímto způsobem nekonvenční rozhovor, jenž nemá vytvářet iluzi reálného dialogu, ale má spíše platnost symbolickou. Opakováním jedné repliky (viz níže), která opět působí jako refrén, si čtenář utváří představu emotivního osobního rozhovoru.

« ... .. »

-Ты меня любишь? Да. А ты меня? Да. Ну, так иди ко мне.

Подожди, кто-то идет. Проклятие!

-А тебе нравится Таллин?

-Я его люблю.

-Хорошо, что мы здесь, правда?

-Очень хорошо.

-Завтра пойдем в «Весну»?

-Вдвоем?

-Ага.

-Блеск!

-Ты меня любишь? Да. А ты меня? Да. Ну, так иди ко мне.

Подожди, кто-то идет. Проклятие!» (1, str.245)

Kurzívou označená část se dále ještě opakuje dvakrát.

- Falešný dialog

Roli refrénu má i opakování ve vnitřní řeči Dimy, která má tvar dialogu, avšak pouze graficky - Dima totiž klade otázky a sám si na ně odpovídá. Část otázky se přitom vždy refrénovitě opakuje. Tento typ stylistické hry jsem pro potřeby této práce nazvala „falešný dialog“.

«Без конца, без конца, без конца целоваться.

Кто *помешать* нам посмеет?

Некому нам мешать.

Может быть, призраки старые, ключницы и монахи?

С ними в контакт я вошел и мирно договорился.

Автобусы, что ли, *нам помешают*? Не помешают.

С ревом проносятся где-то вдали за лесом.

Война, что ли, *нам мешает*?

Войны не будет.

Море *нам мешает*?

Нет, оно помогает всем, кто тонуть не хочет.

Лишнее счастье *нам мешает*?

Мы никогда не будем сыты.

Голод *нам помешать* не может.» (1, str.248)

Obdobnou hru s dialogem a jeho grafickým zobrazením nacházíme v románu ještě jednou. Jedná se o monolog Borise, jenž promlouvá k Vítovi. Viktorovy repliky však zůstávají prázdné, což ve čtenáři evokuje pocit nepochopení a odcizení obou přátel.

«Борька говорит:

- Это смешно. Ты осел.
- В институте ходят разговоры. Нехорошие.
- Все-таки, Виктор, нам нужно знать свое место.
- Ну кто ты такой, подумай! Ведь даже степени у тебя нет.
- Мне передавали, что В.В. сказал...
- Может быть, ты надеешься на поддержку шефа? Должен тебе сказать, что В.В. ...
- Это несолидно.
- Опрометчиго.
- Авантюра.
- Опасно.» (1, str.283)

Všechny tyto stylistické hry stimulují fantazii čtenáře a ta se stává přímou součástí umělecké struktury díla.

10. POETIKA A SYMBOLIKA NÁZVU

10.1 ВÝЗНАМ СЛОВА ЗВЕЗДНЫЙ

Při analýze románu *Zvezdnyj bilet* se nabízí otázka, co vlastně znamená jeho název, k čemu odkazuje a jaké v sobě skrývá asociace.

Přestože hlavními hrdiny jsou Dima a jeho přátelé, název románu na první pohled odkazuje k Vít'ovi. Dimův starší bratr se zabývá výzkumem letů do kosmu, a snad právě proto si všiml zvláštního seskupení hvězd, které je vidět z okna jeho pokoje a které připomíná lístek.

Slovo звездный má dva hlavní významy: 1. усеянный звездами, со множеством звезд a 2. космический, связанный с космосом, полетами в космос. Název románu v sobě obsahuje oba tyto významy – kousek nebe, který je vidět z Vít'ova okna, je poset hvězdami a zároveň toto slovo odkazuje k Vít'ovu výzkumu.

Slovo звездный má však i druhotný význam, který ve své knize připomíná A. Makarov, jedná se o vžitě spojení звездные мальчики:

«Правда, от одной повести закрепились в быту выражение «звездные мальчики»

...

может быть, слово «звездный» куда больше подошло бы к старшему брату, Виктору, а в случае с ними...в случае с ними совсем другое, осудительное значение приобрело, и, скривя губы, мы говорим: «Ах уж эти звездные мальчики...»» (14, str. 315)

Tento význam tedy odkazuje k partě mladých přátel, a jak píše Makarov, může nabývat lehce pejorativní charakter.

Jak již bylo zmíněno výše, vztahuje se slovo звездный především k Víťovi. To, že právě Víťa vidí z okna hvězdný lístek a že právě Víťa nad ním přemítá, nám umožňuje vidět tuto postavu z jiného pohledu, než jak je představována obecně. Ukazuje nám to Viktorovu romantickou stránku.

Hvězdný ve významu kosmický nás odkazuje nejen k Viktorovi a jeho výzkumu, ale také k obecné atmosféře v SSSR té doby. Román byl vydán v r.1961, tedy v době, kdy lidé se zájmem sledovali pokrok v dobývání vesmíru. Bylo to 4 roky po vypuštění 1. sputniku. V románu, alespoň z postavy Viktora, je cítit nadšení a hrdost z těchto úspěchů a lze vytušit blížící se první let člověka do kosmu. Ten se opravdu uskutečnil 12. dubna 1961, kdy Gagarin v sovětské kosmické lodi Vostok poprvé obletěl Zemi.

Tento aspekt slova hvězdný je zároveň spojen s celým laděním románu – mladí hrdinové sice obdivují Západ a vše s ním spojené, ale v oblasti kosmu má nepochybné prvenství Sovětský Svaz a alespoň Viktor si to hrdě uvědomuje. Tehdejší atmosféru ve společnosti popisují autoři knihy „60-ые. Мир советского человека“:

«Разумеется, присутствовал политический момент соревнования двух систем. Вроде бы там, в Америке, и нейлоновые рубашки дешевые, и телевизоры почти у всех, и с мясом без перебоев. А с другой стороны, чего не видели, того не знаем. Полет же в космос - факт непреложный, как непреложно и то, что они запустили своего Джона Гленна только через 10 месяцев после нашего Гагарина и через пол года после нашего Титова. Наглядность советской победы ошеломила американцев...» (4, str.25)

Hvězdy a vesmír navíc představují v románu další druh či způsob úniku, představují

svobodu. Proto je strop v Tallinském baru symbolicky posetý hvězdami asymetrického tvaru. Dima vnímá tyto namalované hvězdy jako únik z obyčejného života.

«Сверкало нарисованное небо с асиметричными звездами. ... Хелля говорит, что Димке уже хватит. Она ведь не понимает, как человеку бывает хорошо под нарисованными звездами. Она ведь ходит под ними каждый вечер.»

(1, str.238-239)

S lety do kosmu jako únikem se setkáváme i na jiných místech – např. u Dimy nebo ve scéně, kdy vidí Galja s Dolgovem autobus:

«Только поскорее придумайте, как забросить человека в космос, и забросьте меня первым. Мне это все надоело.» (1, str.188)

«Автобус, неистовый, грузный, неудержимый, с воем летел в крошечную тьму. Шум затих, а он уходил, освещенный все дальше и представлялся космическим кораблем.

-По-моему, он свалится в клювет, - сказал Долгов.

-А по-моему, врежется в луну, - сказала Галя.

Вот бы быть там! Мчаться в темноте!» (1, str.281)

Vnímání letů do kosmu jako prvku svobody je zmíněno i v knize „60-ые. Мир советского человека“, možná právě to byl jeden z důvodů, proč Aksenov zvolil daný název svého románu:

«Для советского человека космос был еще и символом тотального освобождения. ... Выход в космос казался логическим завершением процесса освобождения и логическим началом периода свободы.» (4, str.25)

V celém románu se nacházejí slova a věty, odkazující k výšinám, ke hvězdám.

Tato slova symbolicky vyjadřují směřování k nebesům, ke hvězdám, ať už v přímém slova smyslu, či přeneseně, jako směřování ke svým snům.

Нарř. «Наш жалкий садик *поднимается вверх*, *повысает над крышами*, *звезды пускаются вокруг в хороводе*.» (1, str. 199)

«...четырехугольная «Барселона», волна и корабль, что качал нас семнадцать лет, мама, папа, дедушка, брат, все дальше и дальше улетают они...» (1, str. 217)

«... смотрю на голубенькие жилочки в небе и на красные черепичные крыши.» (1, str.341)

10.2 ЗВЕЗДНЫЙ БИЛЕТ – TICKET TO THE STARS

– LÍSTEK PROCVIKNUTÝ HVĚZDAMI

Zajímavé srovnání také nabízí název románu a jeho překlady do jiných jazyků.

Zatímco v ruském originále se setkáváme se slovem „Звездный“, jenž v sobě nese několik významů (jak bylo zmíněno výše), český překlad Jana Zábrany smysl názvu konkretizuje a tím poněkud zužuje – v češtině se román jmenuje „Lístek procviknutý hvězdami“ – tento překlad zřejmě vychází z pasáže kapitoly „Dubl ve“, kdy Vít'a přímo zmiňuje, že lístek byl procviknutý hvězdným kompostérem:

« А я 28 лет сижу в своей комнате и смотрю на билет, пробитый звездным компостером.» (1, str.282)

Ztrácí však další významy originálního názvu (např. lístek tvořený hvězdami, lístek ke hvězdám, hvězdnost, význam звездные мальчики, aj.)

V anglickém překladu se román jmenuje „The Ticket to the Stars“, což znamená „Lístek ke hvězdám“, nevystihuje tedy, podobně jako český název, všechny aspekty názvu původního. Je však symboličtější než překlad český, lístek ke hvězdám totiž může znamenat vítův lístek k letu do kosmu, lístek celé společnosti k 1. letu do vesmíru, vítův lístek k úspěchu, cestovní lístek Dimy a jeho přátel, kteří vlastně také míří „ke hvězdám“, za svým štěstím, tak jako bájní řeční hrdinové za zlatým rounem.

10.3 NÁZVY ČÁSTÍ ROMÁNU

Nejen název celé knihy, ale i pojmenování jednotlivých částí má svůj význam a nese s sebou jistou symboliku.

První část Орел или пенька, tj. „orel nebo panna“ odkazuje k osudovému rozhodování – odjet z Moskvy, či zůstat? Ve Viktorově případě se rovněž jedná o osudovou otázku – pracovat na svém výzkumu přes odpor celého ústavu, stát si za svým přesvědčením, riskovat a jít proti všem kapacitám i jejich studiím, nebo raději nevybočovat a nedráždit?

Když hází mincí Viktor při rozhodování, zda začít se svým pokusem, řekne si, že orel bude znamenat ano, panna – ne. I zde se skrývá symbolika slov směřujícím k výšinám – orel, pták létající k nebesům se nám asociuje s Viktorovou prací, s výzkumy letů do kosmu.

Druhá část, nazvaná Аргонавты, v sobě nese zřejmě nejvíce konotací. Argonauté byli podle řecké mytologie hrdinové, kteří se vydali na výpravu na Kolchidu za zlatým rounem. Tato výprava byla plná nástrah a nebezpečství, avšak ve svém důsledku šťastná, neboť

všichni hrdinové přežili a navíc získali zlaté rouno. Vůdce výpravy, Iason, navíc našel na Kolchidě lásku, dceru tamního krále, Médeu.

Dima se svými přáteli, tak jako Iason s ostatními hrdiny, se vydává na výpravu do Tallinu, který je stejně jako Kolchida u moře. I Dima se v cíli výpravy, v Tallinu zamiluje – do Galji, která s nimi opustila Moskvu. Dima a jeho společníci na konci příběhu v podstatě také získají své „zlaté rouno“, každý totiž najde svoje místo v životě.

Asociace vyvolává i sám název Argonauti a také jméno lodi, na které se Řekové na Kolchidu vydali – Argo. Argo sice znamená v řečtině „rychlý“, ale v ruštině je apro výraz pro sociálně ohraničenou vrstvu jazyka. Argot není sice přímo totožný žargonu či slangu (kterým mluví hrdinové Aksenovova románu) ale má s nimi mnoho společného, je tedy možné, že název druhé části obsahuje i tento význam.

Argonauti však nejsou pouze bájní řeční hrdinové. Argonaut je také rod mořských hlavonožců z řádu chobotnic s ozdobnou schránkou, samice však bez ní. V ruštině se jim říká odborně аргонавти, ale také кораблики. Zde se nabízí asociace s lodí (rusky корабль), na kterou se Dima s přáteli dostal v ryboloveckém kolchozu, ale také s kosmickou lodí (rusky космический корабль). Slovo корабль je tedy v celém románu mnohovýznamové, kromě již zmíněných významů představuje корабль také jistotu. Je to jistota kolchozníků na moři, je to ale také spojeno s ulitou hlavonožců argonautů (kteří jsou zvaní кораблики), jimž jejich schránka poskytuje ochranu a bezpečí. Takovou lodí, či takovou ulitou byla pro Dimu Moskva, konkrétně jeho dům, zvaný Barcelona. Tím, že se vydal na cestu do Tallinu, tuto svoji jistotu opustil. Tak jako Iason když se vydal na nebezpečnou výpravu, ani Dima po opuštění domova neměl žádné zázemí, což nám může připomínat právě кораблики bez ulity.

«Уходила Москва, уносилаь назад ... все уже позади, и в каменном море четырехугольная «Барселона», волна и корабль, что качал нас семнадцать лет.»
(1, str.217)

Třetí část románu nese název Система Дубль-ве a vypráví o Viktorovi a jeho práci na pokusu, kterým se postavil proti celému ústavu, kde pracoval. Díky odhodlání pracovat na něčem sám a „proti všem“ i přesto, že svými výsledky mohl popřít veškerou předchozí práci daného ústavu, se Viktor stává nebezpečným. Ve svém odporu je nenápadný a tím nebezpečnější, neboť navenek je stále tím „vzorným“ členem společnosti. Právě písmeno „W“ může asociovat něco skrytého, může to být krycí název, může znamenat, že ve společnosti se dělalo něco „na oko“, nikoli pravdivě. Kdo se však proti většinovému pořádku postavil, mohl se stát nebezpečným.

Na první pohled je také zřejmé, že „W“ odkazuje k Viktorovu šéfovi, kterému se říkalo „W“, neboť obě jeho jména začínala na „V“.

Poslední část knihy je nazvaná Колхозники. Dima, Alik, Jura a posléze i Galja v této části románu získají práci v ryboloveckém kolchozu a odtud tedy jednoduchý výklad názvu. Při vzpomínce na řecký mýtus o Argonautech se nám však název Колхозники může asociovat s bájnou Kolchidou, kde se skrývá zlaté rouno. Kolchoz byl opravdu svým způsobem místo, kde všichni čtyři hrdinové našli své „zlaté rouno“, uvědomili si tam, co chtějí v životě dělat, co je pro ně důležité a jaká je jejich cesta. Dima tam znovu získal Galju a Galja tam znovu našla sama sebe.

11. AMERIKANISMY V ROMÁNU

Aksenov ve svých dílech často používal amerikanismy. V románu „Zvezdnyj bilet“ se jedná pouze o malé množství slov, která však v textu mají svůj význam. Charakteristické je, že se všechny amerikanismy objevují v přímé řeči hrdinů, je to tedy prvek, který je určuje. Hrdinové neužívají celé anglické fráze, ale spíše jen nejznámější slovíčka, např. oslovení, pozdrav apod. Neznamená to tedy, že by hrdinové románu uměli anglicky, tento prvek má zcela jinou funkci - používání amerikanismů nám dává tušit, o jaké mladíky se jedná – Pro ně jsou anglická slova v jazyce ozvláštňením, vyjádřením jejich postoje.

Např. «...и я еду на рынок за витаминами для вас, сэр.» (Dima, 1, str.188)

«У миледи новое платье» (Alik,1, str.192)

«Наш простой, советский супермен.» (Vít'a,1, str.215)

«Гуд бай, пожиратели!» (Igor,1, str.226)

«Хелло, дружище!» (Fram,1, str.254)

Používání amerikanismů v řeči má pro mladé hrdiny vlastně stejný efekt jako nošení západního oblečení či poslouchání západní hudby, je to hledání svobody, neboť svoboda měla pro Aksenova i jeho hrdiny podobu Západu.

V mnohem menší míře, se v románu používají i germanismy:

«Киндер, - сказал Фрам, ...» (1, str.268)

«Фатер не понял моего призвания.» (Fram,1, str.271)

12. MOTIV NEPOROZUMĚNÍ

V románu dochází ke střetu slangu a spisovného jazyka. Tento protiklad byl již zmíněn výše, jedná se především o zjevný rozdíl mezi řečí Dimy a jeho staršího bratra Víti. Kromě toho ale v románu vzniká i střet mezi slangem a jazykem oficiálních klišé. Tento jazyk je především představován předsedou kolchozu, ve kterém Dima s přáteli pracuje. V první, teoretické části, v kapitole nazvané „Historie zkoumání slangu“ je tento oficiální jazyk popsán. Je to styl obsahující velké množství výrazů administrativního stylu a ustálených frází. Typická je pro něj jistá pompéznost formy. V Aksenovově románu vzniká na základě tohoto střetu moment nepochopení. Dima, zvyklý mluvit slangem a hovorovou ruštinou, nerozumí frázím předsedy kolchozu, je tím vlastně také vyjadřována prázdnota oficiálního stylu novinových klišé.

«По-русски он говорил прилично, но какими-то газетными фразами. Видно, учил язык в основном по газетам. Я подумал, что если все эстонцы говорят здесь на таком языке, мне придется туго. Прямо скажу, я не особенно понимаю этот язык.» (Dima o předsedovi kolchozu, 1, str. 298)

«Было собрание, председатель делал доклад. Тошно было слушать, как он бубнил: «на основе внедрения», «взяв на себя обязательства», и т. д. Не знаю почему, но все эти выражения отскакивают от меня как от стенки. Я даже смысла не улавливаю, когда так говорят. Но потом он заговорил как обычный человек. Он сказал, что надо ловить больше рыбы.» (1, str. 314)

Bohužel však Aksenov nezačlenil do románu konkrétní příklady předsedovy řeči, což by jistě přispělo k živosti a dynamice celého textu.

Jako protiklad nesrozumitelnému a „těžkopádnému“ jazyku, jenž je plný klišé, je v knize ukazována hovorová řeč mládeže, která je živá, jasná, výstižná a hravá.

Srozumitelný je však slang jen pro jeho nositele, pro ostatní může být těžké ho pochopit. V knize tak vzniká další moment neporozumění – a to mezi Lindou, estonskou dívkou, a Jurou, do kterého se Linda zamiluje. Toto neporozumění je však spíše na humorné úrovni:

«Я его иногда не понимаю. ... Он часто говорит непонятно. Я русский язык знаю хорошо, но его я не понимаю. Недавно он назвал меня молотком. «Ты молоток, Линда», так он сказал. Что ты смеешься? Разве я похожа на молоток? А вчера на стадионе, когда «Калев» стал проигрывать, он сказал: «Повели кота на мыло». При чем тут кот и при чем тут мыло?» (Linda o Jurovi, 1, str. 252)

Později se Linda rozhodne, že naučí Juru mluvit správně rusky a na konci románu (snad v rámci „zmoudření“ téměř všech mladých hrdinů) už se Jura sám opraví. Přestože „jazyková převýchova“ Jury je v knize humorným prvkem, i zde je v pozadí vyjádřen rozdíl mezi zmrtnělou oficiální řečí a živostí slangu.

«В антракте в фойе мы вдруг видим Юрку с Линдой.

...

- Лажовый спектакль, - говорит он. Линда наступает ему на ногу, и он поправляется: - Не производит впечатления этот спектакль.

Вот так и гибнут лучшие люди.» (Dima, 1, str. 323)

(лажовый, мол., угол., неодобр.= очень низкого качества, 68)

13. PROBLÉMY PŘEKLADŮ TEXTU SE SLANGOVÝMI VÝRAZY

Cílem překladatelovy práce je vystihnout a sdělit původní dílo. Překlad by se měl soustředit jak na obsah, tak na formu uměleckého díla. Zachování formy díla je přitom obzvláště důležité tam, kde je forma nositelem stylistické, expresivní hodnoty. Zároveň ale není nutné, aby určitému stylistickému jevu (např. užití slangového prostředku) v původním díle odpovídal stylistický jev v překladu na tom samém místě, může být použit na místě jiném, důležité je zachovat celkový ráz překládaného díla (tzv. princip kompenzace).

13.1 VOLBA JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ A ZASTARÁVÁNÍ PŘEKLADU

Překladatel musí své výrazové prostředky volit podle potřeb kontextu a podoby překládaného díla tak, aby byly danému textu přiměřené.

Při překladu nějakého stylisticky zabarveného textu je třeba vybírat slova odpovídající svým významem a stylistickým zabarvením originálu, současně ale vzniká nebezpečí, aby to nebyla slova, která již za několik let zastarají a stanou se pro čtenáře nepochopitelnými. Ze stejných důvodů by text také neměl obsahovat přemíru výrazů úzce slangových, které jsou pochopitelné jen pro malou skupinu lidí. Zároveň vyvstává otázka vhodnosti či nevhodnosti užití nějakého výrazu z hlediska frekvence jeho používání v současnosti. Pokud je např. při překladu studentského slangu použit výraz dnes již mezi mládeží považovaný za zastaralý, ztrácí tento výraz tu expresivní funkci, kterou měl v originále. Jiří Levý ve své knize „Umění překladu“ píše: „Na rozdíl od autora zůstává překladatel velmi často v zajetí těch slohových prostředků, které byly běžné v době jeho mládí, a po řadu desetiletí pak pracuje neměnným jazykem....Proto překlad obvykle rychleji zastarává než dílo původní.“ (24, str. 15)

13.2 ZACHOVÁNÍ MÍRY EXPRESIVITY

Jiří Levý jmenuje tři typy stylistického ochuzování slovníku, ke kterým svádí překladatelská práce:

1. Užití obecného pojmu místo konkrétního přesného označení. Vybere-li si překladatel ze skupiny téměř synonym označení obecné a tím nejméně názorné, je pak i jeho styl nenázorný, šedý.

2. Malé využití synonym k obměňování výrazu.

3. Užití stylisticky neutrálního slova místo expresivního, když překladatel sklouzne k nevýrazným, nivelizovaným jazykovým prostředkům a sníží tak úroveň díla tím, že zanedbá jeho důležitou složku - jazykovou, stylistickou stránku díla.

S tímto bodem souvisí i opačná tendence – zesilování stylistických hodnot hrubších, které jsou zaměřeny na silný účinek. Taková situace vzniká z vědomí překladatele, že intenzita je v těchto slovech jádrem významu, překladatel však tento význam jednostranně přežene.

Při překladu děl, která obsahují nenormativní jazyk, se objevuje otázka o použití či nepoužití obecné češtiny. V českém překladu románu "Zvezdnyj bilet" Jan Zábřana používá v celém díle obecnou češtinu a vyjadřuje tím neformálnost stylu. Slova v ruském originálu normativní jsou v českém překladu díky nespisovným koncovkám, či protetickému "V" změněna na nespisovná.

Expresivita některých slov a spojení je v českém překladu zesílena.

Např. «В Москве разгон. Наших берут пачками, прямо теплых.» (1, str. 255)

„V Moskvě ud'ali zatah. Sbíraj našince án gro, s nikým se neserou.“ (21, str.94)

13.3 JAZYKOVÝ CHARAKTER POSTAV

Postavy bývají charakterizovány svým jazykem. Proto je nutné, aby měl překladatel jednotný názor na jednotlivé postavy díla a jednotný přístup k tvorbě jejich mluvy. Jiří Levý upozorňuje, že: „Překladatelé, kteří používali dialektů, často vkládali jedné osobě do úst totéž slovo v různé podobě, překlad často nese stopy toho, jak překladatel teprve postupně přicházel na lepší řešení.“ (24, str. 34)

V knize *Zvezdnyj bilet* je jazyk hrdinů důležitý, charakterizuje je. Hlavními postavami jsou sedmnáctiletí mladíci, mluví hovorově, používají studentský slang. Proto je v českém překladu použita obecná čeština a slova slangová.

Hrdinové jsou z hlavního města, z centra. V českém překladu se však, zřejmě pro podtržení nespisovnosti jejich jazyka, používá i prvek nářeční: U se v jejich řeči mění na OU, např. ouplný, ouspěchy aj.

14. ZÁVĚR

V závěru své práce bych ještě jednou ráda shrnula její úkoly a výsledky. Práce si kladla za cíl provést analýzu románu V. Aksenova „Zvezdnyj bilet“, a to především z jazykového hlediska, zaměřit se na nespisovné prvky v tomto díle a zjistit jejich funkci.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části, z nichž první je teoretická a obsahuje materiál týkající se slangu a hovorové ruštiny obecně. Vymezuje také pojmy, které jsou v dané diplomové práci užívány.

V kapitole o slangu mládeže je v jejích jednotlivých částech ukázána svébytnost tohoto slangu, který, přestože vychází z gramatického základu hovorové ruštiny, má své vlastní sufixy, způsoby tvoření slov, lexikální jednotky. Pro svoji šíři a bohatost bývá označován za jazyk v jazyce, obsahuje totiž výrazy ze všech oblastí života. Pouze syntax slangu mládeže se ukázala být zcela závislou na syntaxi hovorové ruštiny.

Druhá část je konkrétní a praktická. Je zaměřena na analýzu románu „Zvezdnyj bilet“ a to z několika hledisek, jejichž společným motivem je jazykový styl díla.

Nejdříve jsem vymezila rysy, které román na první pohled charakterizují, tj. jeho příslušnost k tzv. „молодежной“ próze, dialogičnost, a s tím spojená i vysoká míra hovorovosti a slangu.

Ukázalo se, že specifikem románu je i řešení postavy vypravěče, které je pro tento typ literatury poněkud neobvyklé. Vypravěč se střídá a teprve v poslední části díla je vypravěčem hlavní hrdina. Dále jsem zjistila, že vypravěčské pásmo Aksenov někdy nechá protknout řečí postav nebo alespoň jejichmi prvky, tzv. nevlastně-přímou řečí, čímž je dosaženo ozvláštnění textu, a díky pestrosti v této oblasti získává román i dynamičtější spád. Analýza stylu jazyka vypravěčů (konkrétně Dimy a Viktora) ukázala, že ani jejich vypravěčská pásma nejsou stylově jednotvárná, ale odráží stav těchto hrdinů, v důsledku čehož se místy mění i jejich jazykový styl.

Rozbor textu také vedl ke srovnání jazyka dvou hlavních postav. Vyšlo najevo, že ačkoli jsou postavy Dimy a Viktora na první pohled protikladné (charakterem i jazykem), ve skutečnosti se v některých okamžicích ukazuje jejich blízkost. Dochází k tomu ve chvílích, kdy Viktor používá nenormativní jazyk a Dima naopak jazyk spisovný.

Při analýze textu jsem zjistila, že Aksenov používá různé hry slov jako je zvukový obraz, obsahová totalita či falešný dialog.

V práci jsem se také věnovala názvu románu, jeho mnohoznačnosti a problematice s jeho překladem. Ukázalo se, že ani anglický ani český název románu neobsahují všechny významy názvu originálního. Navíc ruský název asociuje jeden význam, který v češtině i angličtině chybí, totiž význam spojení „звездные мальчики“.

Typickým rysem Aksenovova textu jsou amerikanismy užívané mladými hrdiny. Jak vyplývá z rozboru románu, mají tyto prvky svůj význam, neboť odkazují k touze hrdinů po svobodě, nekonvenčnosti a Západu.

Kromě použití slangu v literatuře, které samo o sobě vyvolalo skandál, začlenil Aksenov do svého románu jakousi kritiku oficiálního jazyka frází a klišé. Je to motiv neporozumění, který ukazuje protiklad živosti slangu a „zmrtvělosti“ oficiálních klišé v románu na příkladu předsedy kolchozu.

Okrajově se daná práce také dotkla překladu románu do češtiny, neboť překlad slangových výrazů s sebou nese jisté problémy. Z krátkého rozboru českého překladu vyplynulo, že chápání textu poněkud posunul.

Kromě konkrétního cíle – ukázat jazykový styl románu, jsem se ve své práci zaměřila i na obecnější úkol, totiž ukázat smysl užívání živého jazyka, včetně slangu, v krásné literatuře. Literatura napsaná takovým jazykem je stylově zajímavější, dynamičtější, avšak přináší také problém, jímž je rychlé zastarávání takového textu.

BIBLIOGRAFIE

Monografie

Rusky:

1. Аксенов, В., Звездный билет, In: Собрание сочинений, Michigan, 1987
2. Борисова, Е. Г., 1982 лексические заимствования и их нормативная оценка (На материалах молодежного жаргона 60-70 годов), Москва, 1992
3. Васильева, А. Н., Курс лекций по стилистике русского языка, Москва, 1976
4. Вайл, П., Генис, А., 60-ые. Мир советского человека, Москва, 1996
5. Гальперин, И. Р. Текст как объект лингвистического исследования, Москва, 1981
6. Голуб, И., Стилистика русского языка, Москва, 2003
7. Гореликога, М. И., Магомедова, Д. М., Лингвистический анализ художественного текста, Москва, 1989
8. Запесоцкий, А. С., Эта непонятная молодежь: Проблемы неформальных молодежных объединений, Москва, 1990
9. Земская, Е. А., Русская разговорная речь: Лингвистический анализ и проблемы обучения, Москва, 1979
10. Костомаров, Д., Языковой вкус эпохи, Москва, 1994
11. Крысин, Л. П., Русский язык сегодня, Москва, 2000
12. Ладыженская, Т. А., Баранов, М. Т., Особенности языка ученических изложений, Москва, 1965
13. Лаптева, О. А., Русский разговорный синтаксис, Москва, 1976
14. Макаров, А., Поколения и судьбы. Книга статей, Москва 1967
15. Маслова, В. А., Филологический анализ художественного текста, Минск, 2000
16. Никитина, Т. Г., Так говорит молодежь, Санкт-Петербург, 1998
17. Рожанский, Ф., Сленг хиппи, Санкт-Петербург - Париж, 1992
18. Скворцов, Л. И., Основы культуры речи, Москва, 1984
19. Тимофеева, Г. Г., Новые английские заимствования в русском языке, Санкт-Петербург, 1995

20. Markunas, A., Пособие по русскому молодежному жаргону, Poznań, 2002

Česky:

21. Aksjonov, V., Lístek procviknutý hvězdami, Praha, 1964

22. Bezděk, J. a kol., Пособие по лексикологии русского литературного языка, Praha, 1974

23. Hubáček, J., O českých slanzích, Ostrava, 1981

24. Levý, J., Umění překladu, Praha, 1983

Anglicky:

25. Kustanovich, K., The Artist and the Tyrant. Vasily Aksenov's Works In The Brezhnev Era, Columbus, Slavica, 1992

26. Slobin, G., Aksenov beyond "Youth prose": Subversion through popular culture, In Slavic and East European Journal, 1987, Vol. 31, № 1, p.50-64

Statě ve sbornících

Rusky:

27. Вальтер, Х., Мокиенко, В. М., Паремнологические трансформы в речи и жаргоне,
In: Функционирование стандартных и субстандартных языковых
единиц, Магнитогорск, 2001, с. 34-41
28. Копыленко, М., О семантической природе молодежного жаргона,
In: Социально--лингвистические исследования, Москва, 1976, с. 109-116
29. Поливанов, Е. Д., О блатном языке учащихся и о "славянском языке",
In: За марксистское языкознание, Москва, 1931, с. 161-172
30. Поливанов, Е.Д., Стук по блату, In: За марксистское языкознание, Москва, 1931
с. 152-160
31. Радзиховский, Л. А., Мазурова, А. И., Сленг как инструмент остранения,
In: Язык и когнитивная деятельность, Москва, 1989, с. 53-67
32. Саляев, В. А., Русский сленг: сущность понятия, типология и проблемы
Словарного описания, In: Функционирование стандартных и
субстандартных языковых единиц, Магнитогорск, 2001, с. 42-49
33. Фиоленко, Т. М., Образно-экспрессивные возможности жаргонизмов
профессионального пространства, In: Функционирование стандартных и
субстандартных языковых единиц, Магнитогорск, 2001, с. 111-120

Česky:

34. Koževniková, K., K otázce zobrazení mluvených projevů v moderní ruské próze,
In: Bulletin Ústavu ruského jazyka a literatury XII Universita Karlova,
Praha 1968, str. 29-42

Statě v periodikách

35. Береговская, Е. М., Молодежный сленг: Формирование и функционирование, In: Вопросы языкознания, № 3, Москва, 1996, с.32-41
36. Борисова, Е. Г., О некоторых особенностях современного жаргона молодежи, In: Русский язык в школе, № 3, Москва, 1987, с.26-32
37. Борисова, Е. Г., Современный молодежный жаргон, In: Русская речь, № 5, Москва, 1980, с. 51-54
38. Иванова, Л., Размышления о прозе молодых, In: Октябрь, № 8, 1961, с. 201-208
39. Капанадзе, Л.А., Жаргон и модные слова, In: Наша речь, № 3, Москва, 1984, с.45-52
40. Москвин, В.П., Разговорный стиль как система, In: Русская Речь, № 4, 2005, с. 37-47
41. Лихолитов, П. В., Компьютерный жаргон, In: Русская речь, № 3, Москва, 1997, с. 43-49
42. Поздняев, К., «Звездный билет» - куда?, In: Октябрь, № 10, 1961, с. 210-213
43. Саляев, В. А., О социальных диалектах в русском языке, In: Русский язык в школе, № 3, Москва, 1995, с. 34-39
44. Скребнев, Ю. С., Исследования русской разговорной речи, In: Вопросы языкознания, № 4, Москва, 1987, с. 144-155
45. Скворцов, Л. И., Об оценках языка молодежи (Жаргон и языковая политика), In: Вопросы культуры речи, вып.5, Москва, 1964, с. 45-70
46. Филипп, В., Тема бегства у Василия Аксенова, In: Новый журнал, кн.151, Нью Йорк, 1983, с.68-75

Internetové statě

47. Берзина, И. М., Употребление англоамериканизмов в молодежном жаргоне, <http://konfcsu.narod.ru>
48. Веретников, С., Уже ль та самая Татьяна?, <http://www.aifudm.ru/sel.php>
49. Воронинская, Н., Студенты с хвостами висят на втором этаже, <http://www.mega.kemerovo.su/web/html/12564.htm>
50. Голованова, А. И., Студенческий сленг как функциональная разновидность русского языка, <http://konfcsu.narod.ru>
51. Капралова, Н., Словарь студенческого жаргона, <http://studetu.spb.ru/pape/9/pape9c.htm>
52. Лихолитов, П. В., Компьютерный жаргон, http://www.grammota.ru/mag_new.html
53. Лихолитов, П. В., Фамильярное обращение с серьезными понятиями. Из чего складывается компьютерный жаргон?, <http://www.ng.ru/ideas/1999-10-29/familiar.html>
54. Марочкин, А. И., Жаргон школьников как компонент молодежного жаргона, <http://sandy.voronezh.net/jargon01.htm>
55. Мотив дороги в произведениях Аксенова, <http://edu.mton.ru/soch/desc60-497.html>
56. Романова, А., Романы В.П. Аксенова «Звездный билет» и Д. Сэлинджера «Над пропастью во ржи» в контексте культурно-исторической и духовной ситуации 50-х начала 60-х годов, <http://liber.rsuh.ru/Conf/USA-RUSSIA/romanova.htm>
57. Скакодуб, А., Жаргон студента: бесконечная жизнь, <http://journal.spbu.ru/2002/31/16.html>
58. Федорова, Т. К., Анализ палеографических прототипов фразеологизмов в молодежном жаргоне, <http://konfcsu.narod.ru>
59. Хвостылев, С. В., Фрейм "внешность" в молодежном жаргоне студентов ЯГУ, <http://konfcsu.narod.ru>

Slovníky a encyklopedie

Rusky:

60. Ахманова, О. С., Словарь лингвистических терминов, Москва, 1964
61. Балдаев, Д. С., Белко, В. К., Исупов, И. М., Словарь тюремно-лагерно-блатного жаргона, Одинцово, 1992
62. Белянин, В., Бутенко, И., Живая речь: Словарь разговорных выражений (1929 статей, 2558 единиц), Москва, 1994
63. Даль, В. И., Толковый словарь живого великорусского языка, Москва, 1981
64. Дубягин, Ю. П., Бронникова, А. Г., Толковый словарь уголовных жаргонов, Москва, 1991
65. Елистратов, В. С., Словарь московского арга: Материалы 1984-1990 гг., Москва, 1994
66. Елистратов, В. С., Словарь русского арга (Материалы 1980-1990-х гг.), Москва, 2000
67. Караулов, Ю. Н., Энциклопедия Русский язык, Москва, 1997
68. Мокиенко, В. М., Никитина Т. Г., Большой словарь русского жаргона, Санкт-Петербург, 2000
69. Ожегов, С., Словарь русского языка, Москва, 1984
70. Розенталь, Д. Э., Теленкова, М. А., Словарь-справочник лингвистических терминов, Москва, 1985
71. Розина, Р. И., Толковый словарь общего жаргона, Москва, 1999
72. Садошенко, Д., Словарик компьютерного сленга, Днепропетровск, 1995
73. Степин, И. А., Словарь молодежного жаргона, Воронеж, 1992
74. Флегон, А., За пределами русских словарей, London, 1973
75. Щуплов, А., Жаргон-энциклопедия современной тусовки, Москва, 1998

Česky:

76. Příruční mluvnice češtiny, Praha 1995

Anglicky:

77. Weber, H., The Modern Encyclopedia of Russian and Soviet literature, Vol.I.,
Academic International Press, 1977

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra / ústav: Ústav českého jazyka a teorie komunikace

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Michaela Pohlreichová

Datum narození: 9.9.1980

Kontaktní adresa: Slezská 78, Praha 3, 130 00

Obor studia / kombinace: Český jazyk a literatura

Pracovní obor: Český jazyk

Název práce v češtině: Strach v českém jazykovém obrazu světa

Název práce v angličtině: Strach / Fear in the Czech linguistic picture of the world

Vedoucí práce: PhDr. Irena Vaňková, CSc.

Konzultant:

Pokyny k vypracování:

Diplomová práce bude vycházet z teoretických a metodologických základů kognitivní lingvistiky (Lakoff, Johnson; Nowakowska-Kempna; Wierzbicka), přihlédně také k psychologicky orientovaným teoriím emocí. Pokusí se na základě materiálu z jazykových slovníků češtiny (výkladových, frazeologických, synonymických aj.), zdrojů ČNK, a také s ohledem na etymologii a vývojové aspekty příslušného výseku slovní zásoby stanovit základní české konceptualizace v této pojmové oblasti, ukázat v hierarchizaci užívané lexikální prostředky, zejména klíčové lexémy (*strach, bát se* aj.) a co nejkomplexněji postihnout jejich konotační potenciál.

Doporučená literatura:

1. Lakoff George: Ženy, oheň a nebezpečné věci. Praha, Triáda 2006.
2. Lakoff George, Johnson Mark: Metafory, kterými žijeme. Brno, Host 2002.
3. Nowakowska-Kempna Iwona: Konceptualizacja uczuć v języku polskim. Prolegomena, Warszawa 1995.
4. Vaňková Irena, Nebeská Iva, Saicová-Římalová Lucie, Šlédrová Jasňa: Co na srdci, to na jazyku. Praha, Karolinum 2005.
5. Wierzbicka Anna: Emotions across Languages and Cultures. Diversity and Universality. Cambridge University Press, Paris 1999.
6. Wierzbicka Anna: Talking about emotions. Semantics, culture and cognition. "Cognition and emotion" 6 (2/3) 1992, s. 285 – 313.

Vedoucí práce (podpis):

Datumem završení práce: 30. října 2006

L.S.

.....
Vedoucí základní součásti:

.....
Děkan:

Datum: